

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav bohemistických studií

Bakalářská práce

Yevheniya Dmytriieva

**Problematika překladu obecné češtiny (srovnání dialogů v originálu a překladu románu
Dobrý voják Švejk do ruštiny)**

Colloquial Czech in Translation (the comparison of dialogues in the original text and
translation of the novel Good Soldier Svejk into Russian)

Praha 2019

Vedoucí práce: PhDr. Ana Adamovičová, Ph.D.

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala především PhDr. Aně Adamovičové, Ph.D. za její odborné vedení, za cenné rady a připomínky při zpracování této bakalářské práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 30. 7. 2019

.....
Yevheniya Dmytriieva

Abstrakt (česky)

Bakalářská práce se zabývá problematikou přeložitelnosti obecné češtiny do ruského jazyka na příkladu srovnání dialogů románu *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* Jaroslava Haška s jejich ruským překladem. Teoretická část se věnuje stratifikaci českého a ruského jazyka, dále se zaměřuje na otázky ekvivalence, adekvátnosti a přeložitelnosti z hlediska teorie a praxe překladu. Součástí práce je také charakteristika obecné češtiny a jejího současného postavení v jazykovém systému. V praktické části je představen rozbor ukázek dialogů z originálu a překladu románu, který je zaměřen na možnosti substituce českých nespisovných jazykových prvků v ruském textu.

Klíčová slova (česky): stratifikace jazyka; teorie překladu; obecná čeština; překlad obecné češtiny do ruštiny; Jaroslav Hašek; *Osudy dobrého vojáka Švejka za druhé světové války*

Abstract (in English)

This bachelor's thesis deals with the issue of translatability of colloquial Czech into the Russian language based on the comparison of dialogues of the novel "*The Good Soldier Svejk and His Fortunes in the World War*" by Jaroslav Hašek and its Russian translation. The theoretical part is devoted to the stratification of the Czech and Russian languages. Moreover, it focuses on the thesis deals with the issue of equivalence, adequacy and translatability from the theoretical and practical point of view. The characteristic of colloquial Czech and its current position in the language system is also included. In the practical part the possibilities of substituting Czech colloquial words and grammar structures in dialogues in the Russian text is presented.

Klíčová slova (anglicky): Stratification of language; theory of translation; colloquial Czech; translation of colloquial Czech; Jaroslav Hašek; *The Good Soldier Svejk and His Fortunes in the World War*

Obsah

1. ÚVOD.....	7
2. TEORETICKÁ ČÁST.....	9
2.1 Stratifikace českého národního jazyka.....	9
2.1.1 Charakteristika obecné češtiny.....	11
2.1.2 Hláskosloví.....	11
2.1.3 Morfologie.....	12
2.1.4 Syntax.....	14
2.1.5 Slovní zásoba.....	14
2.1.6 Obecná čeština v soustavě národního jazyka.....	15
2.2 Stratifikace ruského národního jazyka.....	16
2.2.1 Charakteristika hovorové ruštiny.....	18
2.2.2 Hláskosloví.....	18
2.2.3 Morfologie.....	18
2.2.4 Syntax.....	19
2.2.5 Slovní zásoba.....	20
2.3 O přeložitelnosti uměleckého textu.....	21
2.4 Otázky ekvivalence a adekvátnosti překladu.....	22
2.5 Obecná čeština v překladu.....	24
3. ŠVEJK V RUSKU.....	27
3.1 O jazyku originálu.....	28
4. PRAKTICKÁ ČÁST.....	30
4.1 Srovnání ukázek z románu s jejich ruským překladem z hlediska morfologických a lexikálních zvláštností obecné češtiny.....	30
4.1.1 Překlad morfologických prvků na lexikální úrovni.....	31
4.1.2 Překlad morfologických prvků pomocí tzv. Intenzifikátorů.....	35
4.1.3 Překlad morfologických prvků pomocí morfosyntaktických prostředků.....	38

4.1.4 Překlad morfologických prvků pomocí kompenzace v rovině nadvětné stavby výpovědi.....	43
4.1.5 Překlad pomocí nahrazování expresivních prvků v širším kontextu.....	47
4.2 Překlad frazémů.....	50
4.3 Další zajímavé možnosti překladu obecněčeského lexika.....	55
4.4 Neadekvátní překlad.....	57
5. ZÁVĚR.....	60
6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	62
7. SEZNAM PŘÍLOH.....	66
Příloha 1.....	I
Příloha 2.....	VII

1. ÚVOD

V dnešní době zkoumání obecné češtiny z hlediska její přeložitelnosti do různých jazyků přitahuje stále více lingvistů. Skutečnost, že obecná čeština představuje úplný jazykový útvar, který má svou specifickou slovní zásobu, morfologii a výslovnost, což neodpovídá jazykové situaci v mnoha jiných jazycích, působí při překladu do jiných jazyků značné množství potíží. Překladaelé hledají vhodné kontextové substituty, aby byl zachován původní smysl a záměr textu originálu.

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou překladu obecné češtiny v ruském překladu románu J. Haška *Dobrý voják Švejk*. V tomto románu se obecná čeština nejvíce vyskytuje v dialozích, které tvoří největší část díla.

Ke zvolení daného tématu mě přivedlo přečtení románu J. Haška *Dobrý voják Švejk*, ve kterém jsem si všimla poměrně hojného výskytu obecněčeských slov a frazémů v jednotlivých dialozích. Zajímalo mě, jakým způsobem byly přeloženy obecněčeské prvky do ruského jazyka, který nemá přímé ekvivalenty k podobným gramatickým prostředkům a případně ani k českému lexiku. Přestože je ruských překladů velké množství, pro účely této práce jsem zvolila překlad, který je jedním z nejstarších překladů (překlad původně pochází z roku 1929, pro excerpce materiálu jsem pracovala s přepracovaným vydáním z roku 1958), protože jsem se maximálně chtěla přiblížit k době vzniku českého originálu a též mě zajímalo, jaké překladatelské strategie se používaly v té době.

Cílem této práce je zkoumání otázky přeložitelnosti obecné češtiny do ruského jazyka na příkladu rozboru jednotlivých dialogů románu *Dobrý voják Švejk* Jaroslava Haška a ruského překladu této knihy, jehož autorem je Petr Bogatyryov. Dalším cílem je rozbor některých překladatelských strategií, který by měl ukázat, zda byla dodržena původní expresivita a zda všechny obecněčeské prvky byly nahrazeny vhodnými ekvivalenty.

Práce je rozdělena do dvou hlavních kapitol, které obsahují množství podkapitol. První část se věnuje teoretickým otázkám stratifikace českého jazyka, ruského jazyka a teorii překladu. Postupně probereme charakteristiku obou jazyků z hlediska hláskosloví, morfologie, syntaxe, slovní zásoby a budeme se věnovat otázkám týkajícím se přeložitelnosti uměleckého textu, ekvivalence a adekvátnosti překladu z hlediska translatické teorie a také vybraným řešením substituce obecné češtiny v překladu.

V druhé části se zaměříme na analýzu překladatelských strategií na základě jednotlivých ukázek románu. Budeme porovnávat vyjádřenou expresivitu v textu originálu a možnosti jejího překladu. Též se pokusíme o nalezení vhodnějších ekvivalentů v případě neadekvátního překladu.

2. TEORETICKÁ ČÁST

První část této kapitoly je věnována stratifikaci českého národního jazyka, charakteristice obecné češtiny a charakteristickým rysům jazykové situace cílového jazyka, tj. ruštiny. Ve druhé části se budeme věnovat teorii překladu a otázkám přeložitelnosti, obzvláště otázkám ekvivalence a adekvátnosti překladu a problematice překladu obecné češtiny.

2.1 Stratifikace českého národního jazyka

Národní jazyk je společenský jev spjatý s komunikačními potřebami svých nositelů, příslušníků národa. Český (národní) jazyk nemá jen jednu podobu, nýbrž zahrnuje spisovný jazyk, obecnou češtinu, nářečí (interdialekty a místní nářečí), profesní mluvu, slangy, argoty, tj. všechny podoby (útvary a poloútvary), jichž se ve mluvě užívá. Jinak můžeme říct, že národní jazyk je tvořen komplexem strukturních jazykových útvarů (tj. útvarů, které mají celistvou jazykovou strukturu – tvarosloví, slovní zásobu), jako jsou jazyk spisovný, dialekty a interdialekty, a souborů speciálních dorozumívacích prostředků, jako jsou prostředky slangu a argotu. Jazykové útvary národního jazyka nejsou navzájem izolované, nýbrž se v mnoha prvcích shodují a zároveň se překrývají.

Spisovný jazyk je celonárodní dorozumívací útvar, psaný a mluvený, užívaný ve všech oblastech veřejného styku mezi lidmi (ve školách, v hromadných sdělovacích prostředcích). „Je jazykem oficiálního sdělování, schopným vyjádřit i nejsložitější odborné a vědecké pojmy a jejich vztahy.“ (Daneš, F., 1997, 162) Oficiální, celonárodně uznávanou podobou je spisovná čeština.¹ V procesu svého novodobého vývoje se spisovná čeština diferencovala ve tři základní vrstvy: knižní (archaickou), neutrální a hovorovou.

Hovorová čeština zpravidla neobsahuje archaické ani knižní prvky, naopak má mnoho rysů společných s češtinou nespisovnou. Především má prvky neutrální, tj. prvky použitelné v projevech mluvených i psaných, prostředky slohově nepříznačné, jichž je většina, a prostředky hovorové. Někdy se hovorová čeština považuje za přechodné pásmo mezi spisovným a nespisovným jazykem (Hugo, J., 2009, 10). Psaná podoba spisovné češtiny obsahuje i rysy knižnosti, ale i přesto převládají prvky neutrální (Čechová, M., 2011, 23).

Další součástí národního jazyka jsou speciální dorozumívací útvary, které mají svoji specifickou slovní zásobu a slouží hlavně k dorozumívání. Jsou tři základní vrstvy: slang, profesní mluva a argot. Tyto poloútvary se vydělily na základě sociální diference a jsou

---

¹ Hrbáček, J. *Úvod do studia českého jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 39.

nestruturní (realizují se jen v rovině slovní zásoby, tj. mají vlastní slovník a frazeologii, nemají speciální prostředky gramatické a hláskové). V minulosti tyto specifické jazykové útvary byly nazývány také nářečím, a to nářečím sociálními, avšak status nářečí jim nepřísluší, protože nejsou jazykovými systémy (nemají samostatnou hláskovou a gramatickou stavbu) (Čechová, M., 2011, 25).

O slangu a argotu Hubáček mluví jako o „svébytné součásti národního jazyka, jež má podobu nespisovné nebo hovorové vrstvy speciálních pojmenování, realizované v běžném, nejčastěji polooficiálním nebo neoficiálním jazykovém styku lidí vázaných stejným pracovním prostředím nebo stejnou sférou zájmů a sloužící jednak specifickým potřebám jazykové komunikace, jednak jako prostředek vyjádření příslušnosti k prostředí či k zájmové sféře.“ (Hubáček, J., 1981, 17) V Slovníku nespisovné češtiny se uvádí, že je „argot v č. tradici je chápán jako specifická lexikální vrstva příznačná pro neoficiální ústní komunikaci sociálních skupin v oblasti činnosti společensky nežádoucí až škodlivé.“ (SNČ, 12) Mnohé argotické výrazy se rozšířily nejen do obecné češtiny, ale také se staly ustálenými spojeními (např. *dát bacha = dát pozor*).

K nespisovným prvkům českého národního jazyka náleží dialekty a interdialekty. Dialekty jsou jazykové útvary, které se užívají v určité zeměpisně ohraničené oblasti. Nářečí je mluva určitého kraje, která slouží jako nástroj komunikace jen jisté části příslušníků národa. Na rozdíl od spisovného jazyka je funkčně a zeměpisně omezené. Užívá se ho jen ve funkci běžně dorozumivací (nikoli v oficiálním styku). V českém národním jazyce se vytvořily čtyři nářeční skupiny: středočeská, středomoravská (hanácká), východomoravská (moravsko-slovenská), slezská (lašská). Základním odlišným prvkem je rozdílný vývoj starých českých samohlásek *y* (*dobrý*), *i* (*vozik*) a *ú*.

Díky většímu kontaktu obyvatelstva se spisovným jazykem tradiční nářečí ztrácejí svá specifika, vzájemně se sblížují a přecházejí do své nové fáze: užívá se pro ni název interdialekt, „nadržičí“. Skutečnou nadnářeční varietou, poměrně stabilizovanou a uživateli uvědomovanou, je tzv. obecná čeština ², která se chápe jako jazyk mluvené soukromé komunikace.

---

² Daneš, F. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: ACADEMIA, 1997, s. 165.

2.1.1 Charakteristika obecné češtiny

Jak už bylo uvedeno výše, obecná čeština je interdialekt. Tyto dva termíny se poprvé vyskytly ve 30. letech 20. st. v pracích Bohuslava Havránka, který začíná poukazovat na to, že „nelze charakterizovat diferenciaci útvarů českého národního jazyka jako jen spisovný jazyk a nářečí, že je třeba počítat i s útvarem, který nemá ani všechny vlastnosti jazyka spisovného, ani místní omezení vlastní nářečím“³.

Dříve se v bohemistice obecná čeština označovala obvykle jen jako nářečí, které má úzké místní vymezení. Teprve Havránek začíná charakterizovat obecnou češtinu jako „v podstatě středočeské nářečí (v hlavních rysech), které však překročilo určité území a šíří se i za hranice země české...“⁴. V této souvislosti upozorňuje i na to, že na jedné straně jde vzhledem ke konkrétním nářečím o nadřazenou podobu jazyka, na druhé straně vzhledem k jazyku spisovnému je jazykem „lidovým“⁵.

V dnešní době obecná čeština je především chápána jako středočeský interdialekt, který se rozšířil zejména v Čechách a na západě Moravy. Přibližně dvě třetiny území České republiky mluví obecně česky. Ve vztahu ke spisovnému jazyku je vnímána jako „běžná mluvená podoba češtiny vázaná především na oblast českou“⁶. Liší se od spisovné češtiny především specifickou slovní zásobou a také odlišnými hláskovými a tvarovými jevy.

2.1.2 Hláskosloví obecné češtiny

Mezi nejtypičtější hláskoslovné a tvaroslovné rysy obecné češtiny lze zařadit následující jevy:

- přechod „y“ (někdy také „i“ po *c, s, z*⁷) v kmenu slova a v koncovkách v „ej“ (*mejdlo, novej kabát, v červenejch šatech*⁸);
- používání „i“/„y“ místo spisovné hlásky „é“⁹ (*mlíko, plíct, nový auto, malýho psa*¹⁰);

---

3 Hronek, J. *Obecná čeština*. Praha: Univerzita Karlova, 1972, s. 11.

4 Dostupné z

< <https://www.czechency.org/slovník/OBECN%C3%81%20%C4%8CE%C5%A0TINA> > [cit. 2018-7-08].

5 Tamtéž

6 Havránek, B. a Jedlička, Alois. *Česká mluvnice*. 5. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s. 481.

7 Tamtéž

8 Daneš, F., 1997, 165

9 Kromě slov cizích, jako šéf, montérky, běžovej

10 Daneš, F., 1997, 165

- výskyt protetického „v“ na začátku slova před hláskou „o“, a také po předponě (*von, voko, vovírat, zavopatřit*¹¹);
- krácení samohlásek, především v poslední slabice (*jejich, stuj, nevím*);
- dloužení samohlásek (*pívo, tchýně, móře, dvěře*¹²);
- ztráta slabikotvorného „l“ ve skupině souhlásek (*jabka, mha, přičestí minulé: nes, pad, vykřik*¹³);
- zjednodušení souhláskových skupin (*dyž, dyby, vemu, kerej, šesnácť, prázdniny, spomenout si, jesli*);
- změna souhlásky v souhláskových skupinách (*loncký, štvrtek, menčí, žencka*);
- vynechávání protetického „j“ (*eště, pudu, pučit, psal sem*¹⁴);
- spojení slovesa „být“ s osobním zájmenem (*ty jsi to ztratil, já jsem to udělala*).

2.1.3 Morfologie obecné češtiny

Největší rozdíl mezi obecnou češtinou a spisovnou češtinou se hlavně projevuje v deklinaci. Všeobecným znakem obecné češtiny je koncovka *-ma* v instrumentálu množného čísla, která se používá ve všech rodech, „a to nejen u podstatných jmen čili substantiv, ale u všech skloňovaných slov“¹⁵ (např. *Bavili jsme se s těma třema hezkýma klukama, Loučil se se všema těma dalšíma roztomilýma holkama.*).

U podstatných jmen životných i neživotných rodu mužského a u substantiv rodu středního se v lokálu plurálu šíří koncovka *-ách* (*vo klukách, vojákách, v zimkách, teplákách*¹⁶, *ve střediskách, ložiskách, jabkách*¹⁷). Substantiva mužská životná mají ve vokativu tvar nominativní (*pane Bouček, pane ředitel*¹⁸).

U přídavných jmen se v množném čísle nerozlišují tvary středního rodu od tvarů mužských a ženských (*velký města, byli unavený, chytrý lidi*) a vzniká jednotný tvar přídavného jména v jednotném a množném čísle pro všechny rody (*mladý ženy, velký stromy, hezký město, čistý*

11 Slova víceméně knižní, popř. technická nebo oficiální podobu s *-vo-* vůbec nebo skoro vůbec neznají, jako např. organizace, operativní apod.

12 Hronek, J., 1972, 30-31

13 Havránek, B., Jedlička, A., 1986, 481

14

15 Sgall, P. a Hronek, J. *Čeština bez příkras*. Vydání druhé. Praha: Karolinum, 2014, s. 36.

16 Hronek, J., 1972, 41

17 Hronek, J., 1972, 45

18 Sgall, P., 2014, 37

vokno). Při skloňování adjektiv přivlastňovacích se v obecné češtině používají koncovky základního deklinačního typu (*z bratrovýho domu, v Libušiný ulici*¹⁹).

Ve skloňování zájmen se sjednotily tvary zájmena 1. osoby a vznikl nepřímý pád *mě/mně* [mně] pro 2., 4. a 6. pád. Vyrovnanly se tvary zájmena 3. osoby *ho* pro 2. pád a 4. pád maskulina a neutra, avšak po předložce do 2. pádu proniká tvar *něj* (*bez něj, do něj*).²⁰ Ukazovací zájmeno *ten* v obecné češtině má tvary *ten(d)le, ten(d)le(nc)ten, tohodletoho, tudletomu* apod.

Ve skloňování číslovek také můžeme spatřit některé odlišnosti mezi spisovným jazykem a obecnou češtinou. Například číslovka *dva* má v genitivu a lokálu vedle spisovného tvaru *dvou* nespisovný tvar *dvouch*; podobně v dativu a instrumentálu se vyskytují tvary *dvoum, dvouma*. Číslovky *tři, štíry (štyři)* mají v genitivu tvary na *-ech* (*prádlo berou do štyrech hodin, ale i do štyr hodin*). Číslovky *sto a tisíc* mívají tvary nesklonné (*sto lidem, se sto knihama, vo tisíci lidech*).²¹

U slovesných tvarů I., II. a III. třídy se v 1. osobě plurálu vyskytují dvě varianty (*vedeme-vedem, kupujeme-kupujem, tiskneme-tisknem*).²² V tvarech minulého času se uplatňují buď hláskové změny (vynechávání koncového *-l*: *nes, pad, kvet, moh, pek*), nebo se vyskytují delší tvary jako *zamknul, stisknul, přijmul*.²³ V podmiňovacím způsobu pomocné sloveso *být* má tvar *bysem, bysme* (i v kombinaci se spojkami: *kdybysme, abysme*).²⁴ Ve funkci pomocného slovesa minulého času má sloveso *být* ve 2. osobě singuláru tvar přípony, a ne příklonky (*přišels, byls, udělals*). U sloves IV. třídy převládají v 3. osobě množného čísla delší tvary, podobně jako u typu *sázejí (závisejí, souvisejí, prosejí, trpějí)*. Rozdíly se vyskytují i u jednotlivých tvarů sloves. Například sloveso *být* ve 2. osobě singuláru má tvary *seš, nejseš* a infinitivní tvary sloves se základem zakončeným na *-t, -d* mají koncovku *-ct* (*vect, plect*²⁵).

---

19 Havránek, B., Jedlička, A., 1986, 482

20 Havránek, B., Jedlička, A., 1986, 482

21 Hronek, J., 1972, 52

22 Tamtéž, 35

23 Havránek, B., Jedlička, A., 1986, 482

24 Sgall, P., 2014, 48

25 Hronek, J., 1972, 36

2.1.4 Syntax obecné češtiny

Syntaktická a textová stavba obecně českých projevů je především založena na jejich spontánnosti, primární mluvenosti a dialogičnosti.²⁶ Obecněčeské projevy mají méně přesnou stavbu vět a souvětí, menší soubor spojovacích prostředků.²⁷ Při výběru těchto prostředků je kladen důraz na nejrůznější faktory: na přítomnost jednoho nebo více posluchačů, na rozdíl mezi dialogem a monologem, na přítomnost nebo absenci faktorů emocionálních apod.²⁸

Jedním z typických rysů obecně české syntaxe je kladení příklonek na začátek věty (*Se ti divím. Sem tam přece byl.*). Také se vyskytuje tzv. nadměrné užívání zájmen (*To je ten nejkrásnější film, co sem viděl.*) a odkazovacího zájmena *to* (*To sis zase dal. To ho neznáš.*). V podřadných souvětích se často používá vztažné zájmeno *co* (*vojáci, co postavili most; ten pán, co jsme včera potkali; ty ulice, co sme po nich chodili*). Vyskytuje se užívání přítomného času místo budoucího (*Já tam zejtra jedu.*). Další syntaktickou zvláštností u sloves v běžném hovoru je užívání opisného rozkazovacího způsobu (*pojd' to udělat, koukej zmizet*) (Sgall, P., 2014, 52-58).

2.1.5 Slovní zásoba obecné češtiny

Téměř naprostá většina základní slovní zásoby je spisovné češtině a obecné češtině společná. Přesto obecná čeština má i vlastní výrazy a slovní spojení, které ve spisovném jazyce nenajdeme (např. *koukat, moc, akorát, pár korun*). Vyskytuje se také polysémie (přenesení významu) – (např. *on je prase, ona je špaček*), slovesa s určitou rekcí (*lítat někde, pást po někom*), slovesa reflexivní (*bodnout se > splést se, honit se > chlubit se, sbalit se > odejít*) a různá ustálená spojení (*mravenci mu lezou po zádech, chodit jako po hřebíkách, stojí to za to, to si piš, di někam*) (Hronek, J., 1972, 79). Mnohé expresivní výrazy či ustálená spojení pronikají do hovorové vrstvy spisovného jazyka a postupně v úzu běžně mluveného jazyka začínají být vnímány jako neutrální.

Ve tvoření slov se projevuje značná univerbizační tendence (např. *státnice > státní zkouška, Pavlák > náměstí I. P. Pavlova, osobák > osobní vlak*). Používají se často určité přípony, jež

---

²⁶ Měli bychom si uvědomit, že se obecná čeština používá v mluvených projevech, v každodenním hovoru, nikoliv však v projevech psaných s výjimkou literární stylizace řeči postav.

²⁷ Daneš, F., 1997, 166

²⁸ Sgall, P., 2014, 52

slovům přidávají na expresivité: *-a* (*popleta, protiva, nemrava*), *-ák* (*měšťák, panelák, spacák*), *-lk* (*culík, šuplík, čuník*), *-oun* (*blboun, hamoun, krkoun*) apod.

Značná část starší slovní zásoby je přejata především z němčiny (*hastrman, drbat*) nebo francouzštiny (*kuráž, paraple*), v novější době hlavně z angličtiny (*džíny, džus*). Zde je potřeba zmínit hlavně novou slovní zásobu, která hodně čerpá z angličtiny, především z prostředí počítačů a sociálních sítí (např. *vygooglit, surfovat, lajkovat, fajn, selfičko* apod.) Ačkoli se původně může jednat o profesní či slangové výrazy, vzhledem k jejich rozšíření do běžného hovorů a k frekvenci jejich výskytů napříč profesemi a generacemi, lze je však považovat za nová obecněčeská slova. Obdobný proces přejímání anglických slov existuje i v ruštině, jak na to poukážeme dále.

2.1.6 Obecná čeština v soustavě národního jazyka

V českém jazyce existuje opozice oficiálního standardu a dialektů, ale větší důležitost, nikoliv však centrální, má jen na Moravě. Naproti tomu, i do jisté míry na Moravě, ale především v Čechách, je primární jiná opozice, tj. oficiální standard versus obecná čeština. Obecná čeština vznikla jako primárně mluvená varieta, která má v Čechách naddialektovou povahu, tj. je vnímána jako varieta stejně přijatelná a užívaná bez ohledu na jednotlivé dialekty, jejichž role výrazně stále slábne.²⁹ Mezi těmito dvěma varietami existuje i tzv. přechodné pásmo neboli hovorová čeština, která plní funkci spojovací oblasti patřící do obou variet.³⁰

V dnešní době se často vyskytuje pronikání spisovných jevů do obecné češtiny a naopak, což způsobuje značnou míru kolísání. Tato variabilita podmiňuje sblížení obecné češtiny s hovorovou podobou spisovného jazyka. Například do hovorové podoby proniká zjednodušování skupin souhlásek na začátku či uvnitř slova, jako např. *sem* místo *jsem*, *du* místo *jdu* apod. Značně je rozšířena ztráta slabičného *l* v souhláskových skupinách, jako např. *jabko* a ve tvarech přičestí minulého, jako např. *nes, pad*.

Z tvarových jevů obecné češtiny jsou některé, které se používají v hovorové češtině, jako 1. osoba jednotného čísla a 3. osoba množného čísla sloves typu *krýt a kupovat* (*kryju, kupujou*) a také tvary 1. osoby množného čísla přítomného času, jako *nesem, slibujem*.

---

29 Čermák, F. Obecná čeština: je součástí české diglosie?. In: *Přednášky z XLV. Běhu Letní školy slovanských studií*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta, 2002, s. 23-37.

30 Tamtéž

V hovorové češtině se vyskytují i obecněčeské jevy, jako nahrazování minulého kondicionálu přítomným, šíření perfektivních tvarů typu mám *zatopeno/zatopíno*, pronikání konstrukce *je vidět Sněžka*. Na rozdíl od těchto jevů v Mluvnici spisovné češtiny vydané v r. 1986 se dočteme, že 3. osoba množného čísla se zakončením na *-ejí* (*prosejí, mluvějí*) spíše ustupuje a do hovorové češtiny se ještě nedostala.³¹ V dnešní češtině to však nemusí být pravda – korpusová data mluveného jazyka by nám poskytla přesnou informaci, nicméně i na základě pouhého pozorování lze říct, že tyto tvary neustupují. Všechna zmíněná pronikání poukazují na to, že celospolečensky rozšířená a stabilizovaná obecná čeština má výrazný vliv na vývoj spisovného jazyka.

2.2 Stratifikace ruského národního jazyka

Ruský národní jazyk, stejně jako i český národní jazyk, nemá jednu podobu a skládá se z několika jazykových vrstev. Nejobecnějšími jazykovými rovinami, které tvoří jazykový systém, jsou spisovná (normativní) ruština (*литературный язык*) a nespisovná ruština (*нелитературные формы русского языка*).³²

Spisovná ruština je celonárodní dorozumívací útvar, který se používá jak v podobě psané, tak i v mluvené. Spisovná ruština je jazykem oficiálních dokumentů, písemné komunikace, literatury atd. Z hlediska mluvené podoby spisovná ruština je jazykem rozhlasu, denního tisku, televize a různých mluvených veřejných projevů (*устная публичная речь*). Základním projevem spisovné ruštiny je existence písemnosti, která je kodifikována.

Nespisovná ruština má několik dorozumívacích útvarů, které se používají jenom při běžném dorozumívání. K nespisovné ruštině se řadí místní dialekty (*территориальные диалекты*), profesní mluva (*профессиональное просторечие*), slang, argot (*аргот, сленг*) a lidová mluva (*просторечие*). Nářeční rozdíly v ruském jazyce jsou velice malé. Člověk žijící na severu bez námahy rozumí člověku, který žije na jihu, a naopak. Hlavním rozdílem mezi nářečními a spisovným jazykem je absence specifické písemné formy u nářečí.

Profesní mluva (*профессиональное просторечие*), slang a argot (*аргот, сленг*) má v ruštině obdobnou funkci jako v češtině. Ve většině případů se profesní mluva vyskytuje v určitých profesních nebo zájmových skupinách, tj. nepoužívá ji celý národ. Hlavní odlišnost profesní

---

31 Havránek, B., Jedlička, A., 1986, 483-484

32 Мечковская, Н. Б. *Социальная лингвистика: Пособие для студентов гуманитар. вузов и учащихся лицеев*. 2 испр. изд. Москва: Аспект Пресс, 2000, стр. 32.

mluvy je její zaměření na lexikální složku, nikoli její omezení teritoriální. Nicméně se dost často také stává, že se profesionalismy začnou používat také v běžném životě, čímž se můžou stát součástí celonárodního dorozumívacího útvaru. Například taková slova jako *комбайн*, *глобус*, *экран* se stála široce používanými díky častému používání předmětů, které tato slova označují.³³

Dost často se v ruském jazyce používají i argotismy, které pronikají do každodenní mluvy. Zajímavé je to, že velké množství slov, které zpravidla mají jenom jeden význam, nabývají ještě dalšího, a to právě „argotického“ významu. Např. slovo *хвост* (ocas) má nejenom význam podlouhlé končetiny, ale i „argotický“ význam – *несданный экзамен* (nesložená zkouška). Podobné rozštěpení významů mají taková slova jako *подбросить* (nadhodit) ve smyslu *подвезти* (odvézt), *заливать* (zalévat) ve smyslu *врать* (lhát), *бычки* (býčci) ve smyslu *окурки* (nedopalky) atd. (Шанский, Н. М., 2009, 137)

Lidová mluva je zpravidla zařazována do nespisovného jazyka. Jazykovědci také používají termíny *prostorečije* neboli *obecný jazyk*, které jsou synonyma k základnímu názvu. *Prostorečije* nemá svoji písemnou podobu, vyskytuje se jenom v běžné mluvě celého národa, tj. nepoužívá se pouze v rámci nějaké sociální nebo zájmové skupiny. Avšak existuje ještě jeden novější význam *prostorečija*, který zavedl ruský filolog Alexander Ivanovič Gorškov. Podle Gorškova *prostorečije* je „hrubší a expresivní varianta hovorového jazyka“ (Горшков, А.И., 2006, 39). Ve většině případů je velmi těžko odlišit hovorové slovo od *prostorečija*. Přiřazení záleží na míře expresivity – hovorová slova jsou většinou méně citově zabarvená.

Jak už bylo výše uvedeno, v ruském jazyce také existuje pojem *hovorová ruština*. Je to poměrně nová forma jazyka, která byla dlouho součástí spisovného jazyka. Hlavní charakteristikou *hovorové ruštiny* je náznak uvolněnosti a spontánnosti. Podrobnou charakteristiku *hovorové ruštiny* uvedeme v následující podkapitole.

2.2.1 Charakteristika hovorové ruštiny

Definice hovorové ruštiny není doposud úplně vymezena. Někteří jazykovědci mluví o tom, že hovorová ruština patří k nespisovnému jazyku, někteří naopak tvrdí, že ona představuje mluvenou podobu spisovného jazyka. Jinak v obou případech hovorová ruština, jak už bylo zmíněno, má prvky neformálnosti a nepřipravenosti, protože je zpravidla příznačná nikoli pro

---

³³ Шанский, Н. М. *Лексикология современного русского языка*. 4 доп. изд. Москва: Либриком, 2009, стр. 135.

monology, nýbrž pro dialogy. Při nepřipravených dialozích se vyskytují různé fonetické zvláštnosti, zkratky, nová slovní spojení, kontaktní výrazy apod, což mluvčímu běžně umožňuje navázat a udržet kontakt s adresátem.

2.2.2 Hláskosloví

Jedním z charakteristických rysů hovorové ruštiny je především nedbalá výslovnost a nedodržení celého znění slova, tj. jeho krácení nebo redukce slov. V ruštině se tento jev vyskytuje velmi často, a to u obecných a vlastních jmen: např. *солнце* (сонце), *мужчина* (мущина), *сегодня* (седня), *Как дела?* (Ка дела?), *люблю тебя* (лю тя), *Александр Александрович* (Александр Александрыч, Сан Саныч) (Горшков, А.И., 2006, 285). Stejně tak se vyskytuje i tzv. obohacení slov o různé fonémy pro dosažení ironie nebo podtržení významu určitého slova (např. *мальчишечка*, *сладюсенький*, *ничегошеньки*, *опаньки*, *приветики* atd.).

2.2.3 Morfologie

Zvláštní morfologické tvary pro hovorovou ruštinu nejsou tak typické jako pro obecnou češtinu. Avšak i v hovorové ruštině se vyskytují takové gramatické formy, které bychom ve spisovném jazyce nenašli.

Jedním ze základních specifických rysů je používání zájmen místo podstatných jmen (*Купи что-нибудь к столу.*) nebo místo přídavných jmen (*В магазине таки-и-ие платья.*).

Další charakteristickým jevem je specifické používání slovesných časů. Velmi často se místo přítomného či budoucího času používá čas minulý (*Куда вы поехали?* místo *Куда вы по/едете?*). Rozkazovací formy se často používají ve významu podmínky (*написал бы*).

Ve spisovném jazyce se při deklinaci podstatných jmen používá šest pádů. V hovorové ruštině se však vyskytuje i 7. pád – vokativ, díky němuž se setkáváme s oslovenými typu *Сонь*, *Леш*, *Саш*, *мам* apod. V oblasti flexe se vyskytují skloňování zkratk (*во МХАТе*), nulová koncovka u některých podstatných jmen mužského rodu v genetivu množného čísla (*килограмм помидор*, *пара носок*). (Бондалетов, В. Д., 1982, 256).

V hovorové ruštině jednou z hlavních rolí hrají i neplnovýznamová slova. Často se můžeme setkat s hovorovými adverbii (*раз, пока*), částicemi (*вот*), hovorovými frazémy (*вот это да, е-ма-е, вот тебе на*) apod.

2.2.4 Syntax

Syntax hovorového jazyka má dost složitou strukturu, protože se hovorový jazyk nedá rozdělit na jednotlivé věty. Je to jakýsi proud slov a vět bez jakéhokoliv striktního členění na jednotlivé syntaktické fragmenty. „*Společným jmenovatelem téměř všech stylistických příznaků hovorovosti je neplnohodnotná struktura, tj. nevyjádření některých větných členů, které jsou ve spisovném jazyce povinné pro gramatickou nebo sémantickou úplnost věty*“³⁴ Díky možnosti nevyjádření některých členů, se řeč dostává do přímého styku s realitou. Tento jev jazykovědci nazývají *neplnohodnotnost struktury*, jinými slovy je to jeden z druhů tzv. elipsy, která je spojena s metonymickým přenosem části na celek. Např. v knihkupectví se dost často setkáváme s otázkou: *Грибоедов появился уже?*, ve které je slovo kniha úplně vynecháno.

Dost často se v hovorové řeči vyskytují věty, ve kterých je přísudek vynechán: *Ты куда (идешь)?, Я по делу (пришел)*. Vynechána může být i některá část přísudku: *Я люблю пешком (ходить). Нельзя так (поступать). Пора (идти)*.³⁵

V hovorovém jazyce se setkáváme i se zvláštním pořádkem slov, který je mnohem volnější než ve spisovném jazyce. Zpravidla na první pozici ve větě mluvčí dává to, co je podle něj důležité (např. *Шарф зеленый принеси* místo *Принеси зеленый шарф.*; *А до Черноморского мне как вокзала доехать?* místo *А как мне доехать до Черноморского вокзала?*). Pro větší expresivitu se také používá opakování slov (*Выставка была очень-очень интересная. Он был задумчивый-задумчивый сегодня.*). Ukazovací zájmeno *такой* je používáno se stejným záměrem (*Вы твой молодец, такой целеустремленный. Там такие скидки.*).

---

34 Бондалетов, В. Д. *Стилистика русского языка (под редакцией Шанского)*. Ленинград: Просвещение, 1982.

35 Тамtéž, 264

2.2.5 Slovní zásoba

Slovní zásobu hovorové ruštiny bychom mohli charakterizovat několika příznaky. Zaprvé většina slov hovorové ruštiny je mnohem expresivnější a hrubší, dokonce s pejorativním nádechem. Lidé používají tato slova v běžném životě. K takovým slovům patří např.: *лоботряс, ухмылка, танцулька, форсить, кажись, чепуха* apod. (Шанский, Н. М., 2009, 143). K hovorovému jazyku se přiřazují také vulgarismy: např. *харя, трепаться, жрать, балда*. Zadruté typickými slovy hovorové ruštiny jsou deminutiva (zdrobněliny): *покажи пальчик, открой книжечку, дайте кусочек колбаски, напишите статеичку* apod.

Slovotvorba hovorové ruštiny se projevuje velmi dynamicky. Nejtypičtějším procesem tvoření nových hovorových slov je obdobně jako v češtině univerbizace. Univerbizace umožňuje z původního sousloví vytvořit úplně nové slovo. Ve většině případů jsou to podstatná jména, která se tvoří pomocí sufixu *-ка*: *зачетная книжка – зачетка* (index), прибор для открывания банок – *открывашка* (otvírák), гречневая крупа – *гречка* (rohanka), пятиэтажный дом – *пятиэтажка* (čtyřpatrový dům), раскладная кровать – *раскладушка* (rozkládací lehátko), посудомоечная машина – *посудомойка* (myčka nádobí, v ruštině, jako i v češtině, pojmenovává i ženu, která myje nádobí, i přístroj) (Энциклопедия Кругосвет). Hovorový ráz také mají sufixy *-ха, -ша*: *врачиха* (lékařka), *дворничиха* (metařka), *сторожиха* (hlídačka), *лифтерша* (liftboy), *секретарша* (sekretářka), *парикмахерша* (kadeřnice).³⁶ Dalším způsobem tvoření nových slov je derivace: *препод* (*преподаватель*), *бутер* (*бетерброд*), *госы* (*госэкзамены*) (Энциклопедия Кругосвет).

Díky internetu a sociálním sítím se během posledního desetiletí vyvíjí zvláštní skupina hovorových slov. Tuto skupinu slov hojně používá mladší generace, ale s takovým rychlým rozvojem vědy a techniky, se tato slova pomalu začínají vyskytovat i v řeči dospělých lidí. Tuto skupinu slov můžeme také nazývat anglicismy, protože pochází právě z anglického jazyka: např. *загулить* (*angl. google – hledat na webových stránkách Google*), *лайкать* (*angl. to like – to se líbí*), *поюзанный* (*angl. to use – využívat*).³⁷

V běžné mluvě se velmi často také používají i hovorové frazémy, jež zvyšují expresivitu: *был таков* (negativní hodnocení člověka), *вверх дном* (tj. vzhůru nohama), *легок на помине* (člověk, který přišel v té chvíli, kdy se o něm mluvilo), *писать как курица лапой* (psát velmi

³⁶ Dostupné z: <<https://textis.ru/napisanie-professiy-muzhskoy-i-zhenskiy-rod/>> [cit. 2019-07-13].

³⁷ Афанасьева, Н. Д., Захарченко, С. С., Могилева, И. Б. *Конфликт поколений («Век нынешний и век минувший»)*. Санкт-Петербург: Златоуст, 2013.

nesrozumitelně), *лить как из ведра* (podobný frazém je i v češtině - *lijí jako z konve*), *бумь челом* (děkovat za něco) (Горшков, А.И., 2006, 305).

2.3 O přeložitelnosti uměleckého textu

Přeložitelnost patří k základním otázkám vědy o překladu. V dnešní době je tématem stále aktuálním a často diskutovaným. Zaměříme se hlavně na text umělecký, který má výrazné specifické charakteristiky.³⁸

Každé literární dílo je historicky podmíněno, a proto i neopakovatelné. Mezi originálem a překladatelem nelze stanovit vztah totožnosti, protože je velké množství objektivních podmínek, které ovlivňují povahu obou děl. Při překládání je lépe vzbudit v čtenáři iluzi dobového a národního prostředí, než se snažit o mechanické uchování formy výchozího textu.³⁹

V otázce přeložitelnosti a nepřeložitelnosti se mezi badateli vyskytují dvě teorie: jedna teorie se přiklání k stanovisku absolutní nepřeložitelnosti, zatímco druhá – k absolutní přeložitelnosti: ať jde o možnost existence překladu vůbec, či o kvalitu přetlumočení hodnot originálu.

Průvrženci nepřeložitelnosti opírají svá tvrzení o několik základních východisek. Podle nich jsou jednou z nejčastějších překážek přeložitelnosti typologické rozdíly mezi jazyky. Přítomnost mnohdy značných systémových jazykových rozdílů opravdu velmi komplikuje překladatelskou práci, ale podle M. Hrdličky to vůbec neznamená absolutní popření možnosti překladu.⁴⁰ Vždyť jazyk, jak konstatuje německý lingvista L. Söll, je především nástroj a prostředek lidského ducha, který slouží hlavně ke komunikaci. Předmětem a obsahem jazykové komunikace je především objektivní skutečnost a jazyk je jenom zprostředkovatelem.⁴¹ Z výše uvedeného lze usoudit, že umělecký překlad je možný z toho důvodu, že objektivní realita existuje nezávisle na našem vědomí a že postupy myšlení, které odrážejí objektivní realitu, jsou společné celému světu, a proto i sdělitelné.

Většina teoretických studií dokládá, že stupeň přeložitelnosti uměleckého textu z hlediska jazykového závisí na rozdílnosti výchozího a cílového jazyka: čím větší je mezi nimi rozdíl,

---

38 Hrdlička, M. *Překladatelské miniatury*. Vyd. 2., rozš. V Praze: Karolinum, 2014, s. 9.

39 Levý, J. *Umění překladu*. Vyd. 3., upr. a rozš. verze 2. Praha: Železný, 1998, s. 121.

40 Hrdlička, M. *Překladatelské miniatury*. Vyd. 2., rozš. V Praze: Karolinum, 2014, s. 10.

41 Tamtéž, s. 12

tím obtížnější je překladatelova role.⁴² Jazyky se také mohou lišit stupněm geografické a kulturní příbuznosti, ovšem také stupněm svého rozvoje. Pozice překladatelského optimismu však neznamená úplné popření existence částečné nepřeložitelnosti. M. Hrdlička nepopírá ani to, že v některých případech je nalezení vhodného řešení krajně obtížné. Zdařilost překladu přitom často závisí na talentu, zkušenostech a reprodukčně-tvůrčích schopnostech překladatele.⁴³

2.4 Otázky ekvivalence a adekvátnosti překladu

Pojmy ekvivalence a adekvátnosti překladu prošly velmi zajímavým a pozoruhodným vývojem. Pokud se zaměříme na pojetí ekvivalence překladu, tak zjistíme, že existuje celá řada koncepcí, která o tomto pojmu a jeho dosažení pojednává z různých hledisek. Tyto koncepce uvádí M. Hrdlička ve své studii *Překladatelské miniatury*. Pro přehlednost těchto pojetí se pokusíme o krátké shrnutí, které znázorňuje následující výčet:

a) ekvivalence formální

- E. A. Nida (1964) se orientuje na výchozí jazyk a na nejpřesnější přetlumočení obsahových a formálních rysů předlohy;
- J. Catford (1967) se orientuje na porovnání gramatických prostředků výchozího a cílového jazyka;

b) ekvivalence dynamická

- E. A. Nida (1964) se domnívá, že je tato ekvivalence založena na principu stejného komunikačního efektu originálu a překladu na čtenáře;

c) ekvivalence sémantická

- L.S. Barchudarov (1975) klade důraz na vztah sémantického obsahu a význam obou textů;

d) ekvivalence stylistická

- Ja. I. Recker (1974) uvažuje o přenosu obsahu originálu při zachování stylistických a expresivních zvláštností;

e) ekvivalence pragmatická

- A. Neubert (1968) a A.D. Švejcer (1973) hovoří o shodě účinku obou textů na čtenáře;

f) ekvivalence komunikační

---

42 Tamtéž, s. 13

43 Tamtéž, s. 14

- G. Jager (1975) vyzdvihuje vztah shody komunikační hodnoty textu, která je při translaci invariantem;

g) ekvivalence funkční

- A. Ljudskanov (1970) ekvivalenci formuluje jako funkční shodu (ideově-smyslová, estetická a emocionální) jazykových prostředků originálu a překladu umožňující předání invariantní informace;

h) podnětná teorie úrovní ekvivalence

- V.N. Komissarov (1973, 1980) v této teorii hovoří o vztazích ekvivalence, které nastávají mezi analogickými úrovněmi předlohy a její překladatelské konkretizace, a sice na rovině znaku, výpovědi, sdělení, popisu situace a cíle komunikace, přičemž poslední uvedená rovina je pro ekvivalentnost překladu rozhodující. Na základě dané teorie Z. D. Lvovská (1985) uplatňuje komunikativně-funkční model překladu;

i) ekvivalence formálně grafická;

j) ekvivalence fonetická.⁴⁴

Na základě popisu a prezentace výše zmíněných postupů k otázkám ekvivalence M. Hrdlička dochází k závěru, že všechny tyto koncepce mají jeden společný rys, a to příznak shody, který by měl být dosažen na různých úrovních, u různých jednotek.⁴⁵

Časem si teoretikové začali též uvědomovat, že se ekvivalence nevztahuje na dílo jako celek, a proto se začíná prosazovat nový pojem – adekvátnost překladu, který je chápán jako optimální aproximace překladu. M. Hrdlička zde zmiňuje, že „na adekvátnost překladu čili na relaci *něčeho k něčemu*, lze pohlížet i jednostranně buď jako na adekvátnost překladu předloze (způsobu realizace autorova záměru), anebo jako na adekvátnost přeloženého díla (cílového textu) potřebám, konvencím, úrovni přijímacího komunikačního kontextu i kvalitám a vyspělosti nového čtenáře-adresáta, jeho očekávání, jeho objednavce.“ Při použití různých překladatelských postupů a řešení je míra adekvátnosti textu naplněna, má-li originál a překlad jako celek stejný účinek na čtenáře. Za nejpodstatnější hledisko v teorii a praxi překladu je považováno funkční hledisko, „které zkoumá, jaké sdělovací funkce mají jednotlivé jazykové prvky a které sdělovací prostředky ve vlastním jazyce mohou plnit stejnou funkci.“⁴⁶ Toto hledisko bylo již formulováno spoluzakladatelem Pražského

⁴⁴ Tamtéž, s. 16

⁴⁵ Tamtéž, s. 16

⁴⁶ Levý, J., 1998, s. 26

lingvistického kroužku Vilémem Mathesiem (1913), který poznamenal, že vlastní podstata přebásnění je úsilí o vzbuzení uměleckého účinku i třeba jinými literárními prostředky, než jakých bylo užito v originále .... často stejné – neboli přibližně stejné – prostředky docilují účinků různých. Zásada: důležitější je rovnost uměleckého účinku než stejnost uměleckých prostředků. (Levý, J., 1998, s. 27)

V souvislosti s vymezením pojmu adekvátní překlad a s hodnocením zdařilosti překladu M. Hrdlička upozorňuje i na Hausenblasovo (1971) členění poměru mezi pojmy překlad a umělecké dílo.⁴⁷ Rozlišuje tady několik variant:

- 1) umělecký překlad uměleckého díla;
- 2) neumělecký překlad uměleckého díla;
- 3) umělecký překlad neuměleckého díla;
- 4) neumělecký překlad neuměleckého díla;⁴⁸

Uvedené schéma dokládá, že z překladatelského hlediska je možné přistupovat k různým typům textu různým způsobem.⁴⁹

2.5 Obecná čeština v překladu

Pokud se zaměříme na překládání obecné češtiny, tak je třeba si uvědomit, že to je bezpříznakový dorozumivací jazykový útvar, který ovšem nevnímají všichni rodilí mluvčí jako bezpříznakový, nýbrž jen Češi z Čech. Už v polovině 20. století se obecná čeština objevila v jazyce uměleckého překladu jako výraz potřeby reagovat na živou mluvenou mateřštinu i na jazyk originálu. Co vlastně v uměleckém překladu obecná čeština reprezentuje a jak se projevuje? Jazyková situace češtiny je v mnohém odlišná od situace většiny ostatních evropských jazyků. Čeština spolu s němčinou vytváří ve střední Evropě zvláštní oblast, ve které se objevuje obecný nespisovný jazyk. V jiných jazycích, dokonce i v sousední slovenštině, se podobná situace nevyskytuje. (Kufnerová, Z., 1994, 72)

V uměleckém překladu se obecná čeština málokdy uplatňuje bez stylizace, která se projevuje v nejrůznějších podobách. Tyto podoby přesto mají jeden společný rys: dodržet v uměleckém díle určité množství těchto prvků, aby plnily svou funkci a nepůsobily rušivě na čtenáře, bez ohledu na to, v jaké míře se jeho mateřština liší od originálu. Nejobvyklejší stylizace obecné

⁴⁷ Hrdlička, M., 2014, s. 21

⁴⁸ Tamtéž, s. 22

⁴⁹ Tamtéž, s. 22-23

češtiny se dosahuje redukcí spisovných prvků v hláskové a tvaroslovné rovině jazyka a záměrným výběrem určitého množství slov, které i v spisovné i v obecné češtině mají stejnou stylistickou platnost (např. *svěží vzhled namísto čerstvý vzhled*).⁵⁰

Při překládání je nutné si uvědomit jednu věc, a sice právě to, zda je mikrosituace náhodná a jestli ji lze pominout, anebo naopak jde o neoddelitelnou část smyslu sdělení a celkového vyznění díla, a je tudíž zapotřebí vytvořit její překladový ekvivalent. Tento problém by měl řešit každý překladatel. Avšak je známo, že jen pokud je jazyková situace výchozího a cílového jazyka naprosto stejná či korespondující, tak i překlad literárního díla je bezpochyby funkčně ekvivalentní. Není-li tomu tak, překladatel musí hledat různá náhradní, substituční řešení. Podle teorie o substituci slohových prostředků (kterou proklamoval už Wilamowitz-Moellendorff) nejvýznamnější polský teoretik překladu Z. Klemensziewicz psal, že originál je systém, ne souhrn elementů, je organický celek, ne mechanické seskupení elementů. Úkolem překladatele není reprodukovat, tím méně přetvářet elementy a struktury originálu, nýbrž vystihnout jejich funkci a užít místo nich elementy a struktury vlastního jazyka, které by v míře co největší mohly být jejich substituty a ekvivalenty stejně vhodnými a účinnými. (Levý, J., 1998, 27-28)

V jazyce překladu je nutné od sebe oddělovat obecnou češtinu a ostatní nespisovné útvary, jako slang, argot apod. V teorii se mluví o tzv. kulturní obecné češtině, která ve velkém množství literárních děl slouží jako jazykový základ v různé míře stylizovaný a v různé míře obohacený expresivními prvky slangu, argotu nebo místních nářečí. Tak překladatel na základě obecné češtiny řeší různé individuální mikrosituace originálu, při kterých by měl brát v úvahu i estetické působení překladu na konkrétním území.

Prvním inspirativním zdrojem stylizace nespisovných prvků se v šedesátých letech minulého století stala především anglicky psaná literatura. Překladatelé pracovali s důslednou stylizací, jejímž základem je tzv. obecná čeština pražského typu s typickými hláskovými a tvaroslovnými znaky: *-ej-* místo *-ý/-í* (*přemejšlel*), *-í-* místo *-é-* (*vlízt*), zakončení *-ma* v 7. pádě množného čísla atd. Dalším dokladem jiné stylizace je překlad novel britského prozaika A. Sillitoea, ve kterém se kromě běžných obecněčeských rysů vyskytuje také krácení vokálů (*nevim, zatimco*) a protetické *v-* (*von, vobčas*) atd.⁵¹

V současném uměleckém překladu se obecná čeština stává trvalým a bezpochybným ekvivalentem všech nespisovných prvků, stylizací výchozích jazyků, včetně místních nářečí.

50 Kufnerová, Z. a kol. *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, 1994, s. 71-72.

51 Tamtéž, s. 73-74

Přesto i nadále zůstává otázka „do jaké míry se může zprostředkovávat tak široké spektrum východiskových jazykových mikrosituací“ v soudobé krásné literatuře.⁵²

---

52 Tamtéž, s. 76

3. ŠVEJK V RUSKU

Předtím, než se začneme zabývat praktickou částí, bylo by vhodné krátce zmínit téma románu a roli Haškova románu v Rusku.

Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války českého spisovatele Jaroslava Haška jsou čtyřdílným humoristickým románem, který byl několikrát zfilmován i zdramatizován. Pokud vezmeme v potaz zdroje románu, tak zjistíme, že hlavní téma není smyšlené, nýbrž je přímým odrazem a zpracováním autorovy životní dráhy. Syžet románu spočívá v tom, že Josef Švejk, vysloužilý pěšák, a nyní prodavač kradených psů, se dozvídá, že vypukla první světová válka. Bez ohledu na revmatické záchvaty, vydává se na odvodní stanici, aby mohl sloužit pánu císaři a „rodné zemi“. V románu je vylíčena krutost a nesmyslnost války formou ironie a výsměchu.

I v období druhé světové války román byl velmi populární. V různých státech Evropy vznikaly nové podoby románu, ve kterých hlavní hrdina odvážně bojoval s německými důstojníky. V SSSR dokonce vznikaly i vícedílné seriály. Šestnáctý den po zahájení Velké vlastenecké války bylo vydáno v novinách Černomořského loďstva první díly „*Nových osudů*“ (dohromady jich bylo 13), přičemž v jednom z nich Švejk prorokoval: „*Этом идуом Гитлер объявил Советам войну. Не иначе как он решил покончить самоубийством. Живым он из этой войны не выйдем.*“⁵³(překlad do češtiny: *Ten kretén Hitler vyhlásil Sovětskému Svazu válku. On se asi rozhodl spáchat sebevraždu. Po válce nezůstane naživu.*).

Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války patří mezi nejpřekládanější české romány. Do roku 2015 kniha byla přeložena do 58 jazyků. Co se týká ruského jazyka, celkem existují čtyři překlady: první vznikl v letech 1926-1928 z už existujícího německého překladu G.A. Zukkau, druhý – už z českého jazyka. První a druhý překlad byly pořízeny M. Skačkovem. Zároveň nad překladem pracoval i P. Bogatyryov, a jeho první varianta překladu byla vydána v roce 1929. V roce 1963 byla v nakladatelství Художественная литература vydána již třetí podoba překladu románu z překladatelské dílny Bogatyryova. Dnes se tento překlad považuje za nejzdařilejší ze všech. V roce 2014 byl vydán ještě čtvrtý překlad s komentáři, kterého se chopil S. Solouch.⁵⁴

Skutečnost, že je Švejk v Rusku známou postavou, dokládá též existence řady jeho soch. Například v Samaře je bronzová socha dobrého vojáka Švejka. „*Hašek se do Samary,*

⁵³Академик. *Похождения бравого солдата Швейка*. [online]. [cit. 2019-07-2] Dostupné z: <<https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1103727>>.

⁵⁴ *Журнал Знамя*. [online] [cit. 2019-07-2] Dostupné z: <<http://znamlit.ru/publication.php?id=6271>>.

*milionového města na břehu Volhy, dostal v době, kdy opustil československé legie a přeběhl k Rudé armádě. Jako velitel jednotky čs. rudoarmějců se vyznamenal při obraně města. Čs. legie a bělogvardějská vojska ale město v červnu 1918 znovu dobyly. Hašek se pak dva měsíce na obsazeném území Samarské gubernie skrýval, než se přesunul do tatarské Bugulmy.*⁵⁵ Ještě jedna socha je v sibiřském Omsku, která se nachází vedle jedné hospody. V tomto městě za Občanské války se nacházela Kolčakova vláda, kterou chránili českoslovenští legionáři. Mezi nimi pravděpodobně byl i Švejk. Další socha byla postavena v Petrohradě, je to jediné město, kde Hašek nikdy nebyl, a přesto tam má sochu. Socha se nachází na začátku Haškovy ulice. V Samaře na všech domech, kde bydlel Hašek, jsou také umístěny pamětní desky, a v Bugulmě se nachází i jeho muzeum.

3.1 O jazyku originálu

Jazyk a styl „Dobrého vojáka Švejka“ není jednotný. Zřetelně se od sebe liší vyprávěcí část a přímé řeči. Hlavní odlišnost je v tom, že vyprávěcí část je po stránce jazykové méně výrazná než přímé řeči. *„Síla Haškova Švejka je především v jedinečné schopnosti autorově reprodukovat mluvenou řeč se všemi jejími odstíny a v celé její široké rozloze.*⁵⁶

Nejoblíbenějšími Haškovými stylistickými prostředky jsou kontrast a přirovnání. Oba prostředky se používají k ironickému zobrazení děje: *armáda obrovských krtek, válečné radosti, pole slávy.*⁵⁷

Ještě jeden prostředek, který Hašek hojně používá ve svém díle, je ironie. Princip ironie prostupuje celé dílo: všechna slova vojáka Švejka, kterými pořád vyjadřuje svou úctu k mocnářství, jsou míněna ironicky: *„... to bude něco nádherného, když voba padneme spolu za císaře pána a jeho rodinu“* nebo *„poslušně hlásím, že jsem reumatik, ale sloužit budu císaři pánu až do roztrhání těla“.*⁵⁸

---

55 Štráfěldová, M. 2013. Haškův Švejk má v ruské Samaře sochu. In: *rozhlas.cz* [online]. [cit. 2019-07-2]. Dostupné z: <https://www.rozhlas.cz/krajane/clanky/_zprava/haskuv-svejk-ma-v-ruske-samare-sochu--1310700>.

56 Daneš, F. Příspěvek k poznání jazyka a slohu Haškových „Osudů dobrého vojáka Švejka. *Naše řeč*. [online]. 1954, ročník 37, číslo 3-6, s. 124-139. [cit. 2019-06-22]. Dostupné z: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/index.php>>.

57 Tamtéž

58 Tamtéž

Haškův styl má nejen humoristický tón, ale i tón vážný, který se vyznačuje i určitým patosem a opravdovým rozhořčením. Dobrým příkladem je Švejkovo setkání s maďarským rekonvalescentem na tábořském nádraží: „Švejk soustrastně kýval hlavou a zakrslý rekonvalescent sdělil ještě Švejkovi, nakláníje levici na půl metru od země a pozdvihuje potom tři prsty, že má tři malé děti. „Nincs ham, nincs ham,“ pokračoval, chtěje říci, že nemají doma co jíst, a utřel si oči, ze kterých vytryskly slzy, špinavým rukávem svého vojenského pláště, ve kterém bylo vidět díru od kulky, která vlítla mu do těla pro uherského krále.“⁵⁹

Haškův jazyk je velmi pestrá směs obecných výrazů a výrazů zastaralých, ať gramatických či lexikálních. Tak například jako zastaralé výrazy se dost často vyskytují záporný genitiv (*čekal marně doplňků, nedělal už žádných výstupů*⁶⁰), doplňkový instrumentál (*situace byla nevyjasněnou, zůstala farní budova prázdnou*⁶¹), častá vokalizovaná podoba předložky *ku* (*ku které(mu), ku spasení*⁶²) atd.

Díky tomu, že Hašek měl vynikající paměť, všechny přímé řeči jeho hrdinů jsou zobrazením skutečného hovoru. Hašek v díle moc rád užívá přímou řeč. Takovým způsobem dost výrazně charakterizuje své hrdiny. Hašek charakterizuje jazyk jednotlivých postav různými způsoby: někdy nápadnějšími, někdy méně zřejmými a jemnějšími. Dost jednoduchým prostředkem, který Hašek rád používá, je časté opakování oblíbených rčení: (např. *poručík Dub: „Vy mne ještě neznáte, ale až mne poznáte ...“ v různých obměnách a „o tom jsme před válkou mluvili s panem okresním hejtmanem“; nebo sapér Vodička a konečně Švejk sám svým „Já jsem znal jednoho ...“*).⁶³

K Haškovu stylu psaní se též vyjádřil Julius Fučík, který ocenil Haškovu „kanonisaci lidové češtiny“. Vztahuje se to především k Švejkově postavě. Ve Švejkově mluvě je nad míru použita obecná čeština, která se do té doby tak hojně v řeči postav nepoužívala. Navíc k tomu se Hašek nebál užívat velké množství vulgarismů, jimž se umělecká literatura před Haškem a po něm vyhýbá. A je jistě zřejmé, že Haškovy vulgarismy dobře vyjadřují prostředí a charakter osob, díky čemuž přímé řeči nabývají *většího slohového rozpětí a jsou živější*.⁶⁴

---

59 Tamtéž

60 Tamtéž

61 Tamtéž

62 Tamtéž

63 Tamtéž

64 Tamtéž

4. PRAKTICKÁ ČÁST

V této kapitole se budeme věnovat srovnání fragmentů původního českého textu románu s jeho ruským překladem z hlediska přeložitelnosti obecné češtiny a možnosti substituce obecněčeských jevů v ruském jazyce. Zaměříme se na srovnání překladů obecněčeských jevů a výrazů v dialozích, které charakterizují různé způsoby používání nespisovného jazyka a rozmanitý charakter jednotlivých jazykových jevů.

Ke srovnání jsem si vybrala aktualizované vydání románu z roku 2010 a ruský překlad, který pochází z roku 1958. Román byl přeložen P. Bogatyrovem a je to to jeden z nejstarších překladů. Přestože se obecně má za to, že překlady zastarávají mnohem dříve než originál, vybrala jsem si překlad tohoto známého ruského folkloristy a přítele Romana Jakobsona, se kterým ve dvacátých letech minulého století přijel do Československa. Zajímalo mě, jaké ruské ekvivalenty použil překladatel, který těsně po vydání knihy žil nějaký čas v Československu a nasával jazyk v autentickém prostředí, pro vyjádření expresivní mluvy použité v Haškově románu. Zajímalo mě také, jak velké jsou odlišnosti mezi originálem a daným překladem z hlediska vyjádření expresivity a celkového emocionálního zabarvení díla.

V první části se krátce zmíníme o jazyku originálu a také se zaměříme na morfologické zvláštnosti obecněčeských slov a na jejich překlad do ruštiny. Podíváme se na jednotlivé ukázky dialogů v češtině a ruštině a pokusíme se porovnat, zda byly použity vhodné ekvivalenty v ruském překladu. Pokusíme se popsat, jaké jsou možnosti náhrady některých substandardních jevů.

V druhé části se podíváme na překlad obecněčeských frazémů, které se v románu vyskytují dost často. Pokusíme se zjistit, zda byly využity správné ruské ekvivalenty českých výrazů a zda byl zachován smysl jednotlivých výrazů. Podíváme se též na problematiku „nevhodného“ překladu.

4.1 Srovnání ukávek z románu s jejich ruským překladem z hlediska morfologických a lexikálních zvláštností obecné češtiny

V této části kapitoly se zaměříme na srovnání překladu morfologických zvláštností obecné češtiny. Při překládání obecné češtiny do ruštiny nejsložitější situace vzniká při pokusu o zachycení obecněčeské flexe, protože v ruštině nejsou přímé ekvivalenty. V tomto případě by měli překladatelé vybírat ekvivalenty z jiných rovin jazykového systému a neobávat se

přenášet nějaké příznakové prvky na jiné místo. Abychom se lépe zorientovali v jednotlivých problémech „morfologického“ překladu, budeme se zabývat každým jevem zvlášť. Vymezíme nejčastější prostředky, které překladatelka používá pro překládání obecněčeských koncovek.

4.1.1 Překlad morfologických prvků na lexikální úrovni (výrazně expresivní slovní zásoba)

Ukázka č. 1

„...Když je to s Rakouskem **vošklivý**...“ [Hašek 2013, 32].

„...Но когда с Австрией **дело дрянъ**...“ [Гашек 1958, 45].

V ukázce můžeme pozorovat typický obecněčeský jev, který je prezentován slovem *vošklivý*, v němž se vyskytuje tzv. protetické „v-“. V ruštině neexistují slova s předponou *-vo*, proto se podobná slova nahrazují co nejvíce podobnými ekvivalenty. Tady se překladatel snažil zachovat expresivní význam výrazu a toto slovo nahradil dvěma substantivy *дело дрянъ* (český ekvivalent *je to v prdeli*). Takové slovní spojení patří v ruštině už k zastaralým, ale pokud budeme brát v úvahu, kdy roce zkoumaný překlad vznikl, tak je toto slovní spojení zcela adekvátní.

Ukázka č. 2

„...**Vono to ještě přijde**...“ [Hašek 2013, 56].

„...**То ли еще будет!**...“ [Гашек 1958, 71].

Ještě jedna ukázka s použitím slova s předponou *vo-*. V tomto případě se překladatel vypořádal s expresivní partikulí *vono* tak, že ji nahradil částicí *ли*. Celý výraz *то ли еще будет* má v ruštině expresivní ráz, avšak patří spíše ke knižní vrstvě. Při porovnání dvou ukázek, ruský překlad působí na čtenáře poněkud expresivnějším dojmem než ukázka originálu.

Ukázka č. 3

„...Ten je ale dneska **vožralej**...“ [Hašek 2013, 78].

„...Он сегодня **вдрызг пьян**...“ [Гашек 1958, 94].

Slovo *vožralej* je taky typickým příkladem obecněčeského slova. Obecněčeský lexém navíc zesiluje koncovka *-ej*, přičemž hovorové *dneska* a partikule *ale* celé větě dodávají ještě více intenzity. V ruském překladu toto slovo bylo nahrazeno víceslovným ekvivalentem *вдрызг пьян*. Adverbium *вдрызг* v ruštině znamená *zcela, úplně*. Takže původní smysl obecněčeského slova byl z jedné strany nahrazen docela vhodným ekvivalentem. Jenomže z druhé strany, i když je ve Velkém výkladovém slovníku ruského jazyka slovo *вдрызг* označeno jako hovorové⁶⁵, v ruštině toto slovo působí na čtenáře velice mírně, tj. nevyjadřuje tak silnou expresivitu, kterou obsahuje text originálu. Dalo by se říct, že toto slovo, patřící dnes víc ke knižním slovům, je na pomezí hovorově-spisovného jazyka. Zároveň slovo *пьян* náleží ke spisovné vrstvě jazyka. Takže by bylo vhodnější přeložit *vožralej* více nespisovným lexikem jako *набухался, залился, нарезался, наквасился, наклюкался*, což by přesněji zachytilo nespisovný charakter řeči dané postavy. Navíc v ruském překladu zcela chybí ukazovací zájmeno *ten* (k překladu deiktiky se ještě dostaneme dále) a expresivní partikule *ale*. I z tohoto důvodu by expresivnější a hovorovější synonyma neutrálního *пьян* zde byly mnohem vhodnější.

Ukázka č. 4

„...že jsem jim moh **nabídnout** třebaš vršovickýho špice za jezevčíka, a voni se jen divili, proč takovej vzácnej pes, kerej je až z Německa, je chlupatej a nemá křivý nohy.“ [Hašek 2013, 149].

„Им можно было **всучить** вршовицкого шпица вместо таксы, а они только удивлялись, почему у такого редкого пса, из самой Германии, шерсть мохнатая, а ноги не кривые.“ [Гашек 1958, 189].

Vzhledem k tomu, že je v tomto úryvku celá řada obecněčeských jevů, které nebylo možné nahradit ekvivalentními prostředky v ruštině, překladatel zvolil na lexikální rovině velmi expresivní ekvivalent *всучить* spisovného slova *nabídnout*. *Всучить* je žargonového původu a u ruského čtenáře evokuje jiný význam (ne prostě jen nabídnout, ale přinutit k nákupu).

Ukázka č. 5

„...ale tahle vojna ho jistě **dorazí**.“ [Hašek 2013, 176].

„...но эта война его наверняка **доконает**.“ [Гашек 1958, 230].

---

65 *Большой толковый словарь* [online]. [cit. 2019-06-23]. Dostupné z <<http://gramota.ru/slovari/info/bts/>>.

Celkem v pořádku je nahrazeno expresivní slovo *dorazit* slovem *доконать* se stejným emotivním zabarvením. Obě slova znamenají „úplně něco zničit“. Zde je také použit zajímavý ekvivalent slova *jistě* (*наверняка*), který vyvažuje absenci obecněčeských prvků na morfologické rovině.

Ukázka č. 6

„Jdi vode mě...já vás musím **hlídat**...“ [Hašek 2013, 95].

„Отойди...Я вас должен **караулить**...“ [Гашек 1958, 123].

Zase si všimněme argotického slova *караулить* (synonyma jsou *сторожить*, *охранть*). Má silnější expresivní zabarvení než slovo *hlídat*.

Ukázka č. 7

„To se divím...Znal jsem mnoho feldkurátů a ti **kouřili** jako špiritustka na Zlíchově...“ [Hašek 2013, 209].

„Удивляюсь...я был знаком со многими фельдкуратами, так те **дымили**, что твой винокуренный завод в Злихове!...“ [Гашек 1958, 695].

Дымить je v udeném překladu použito jako velmi expresivní slovo. Znamená to, že člověk kouří opravdu hodně, že až *дымит*. V češtině by zde spíše odpovídal ekvivalent *hulit*.

Ukázka č. 8

„**То je hrozný...já jsem si nikdy nepomyslíl**, že mě čeká něco podobného, ale to byla vinna ta má **pejcha**, dyť já jsem si, **potvora**, koupil v Budějovicích poslední zimu rukavice z kůže. Už mně bylo málo nosit na svých **selských pazourách** pletený starý rukavice, jako nosil nebožtík táta, a já jen pořád stonal po těch koženejch, městskejch. Tata žral pučálku, a já hrách ani vidět, jen samou drůbež. Vobyčejná vepřová mně taky **nešla pod nos**, panímáma mně jí musela dělat, netrestej mě pámbu, na pivu.“ [Hašek 2013, 123].

„**Прямо страх берет! Мне и не снилось**, что я когда-нибудь **попаду в такой переплет**. А всему виной моя **гордыня**. Ведь я, **сволочь**, прошлой зимой купил себе в Будейовицах кожаные перчатки. Мне уже **ззорно** было носить на своих **мужицких лапах** старые вязанные рукавицы, какие носил покойный **батя**. Куда там, я все вздыхал по кожаным, городским...**Батя** горох **лопал за милую душу**, а я и видеть его не хотел. Подавай мне птицу. От простой свинины я тоже

нос воротил. Жена должна была ее готовить, прости господи мое прегрешение, на пиве!...“ [Гашек 1958, 596].

V ukázce najdeme poměrně velké množství obecněčeských jevů: výslovnostních (*dyť*), gramatických (*pejcha, vobyčejná, koženejch, městskejch, podobnýho, pletený, starý*) a lexikálních – v podobě vulgarismů (*potvora, žral*). Překlad nespisovnou slovní zásobu substituuje lexikálními jevy hovorové až výrazně expresivní ruštiny (*pejcha – гордыня, потвора – сволочь, selských pazourách - мужицких лапах*). Velmi expresivním ekvivalentem je nahrazen výraz *to je hrozný*. Překladatel použil frazém *Прямо страх берем!*. Stejně emocionální zabarvení mají hovorové výrazy *Мне и не снилось* a *попаду в такой переплет* (tj. moc složitá situace). Zajímavým ekvivalentem je slovo *ззорно (stydno)*, které je v dnešní době už knižní. *Батя* je hovorový výraz pro slovo *отец*. *Лопать* je velmi expresivní žargon a znamená *hodně a rychle jíst*. Významově podobný českému výrazu je ekvivalent *нос воротил*. Navíc překladatel zpestřil překlad díky dalším lidovým lexikálním prvkům, jako jsou ustálené výrazy *прости господу* a *всему виной*, intenzifikátor *куда там*, frazém *за милую душу* (tj. s chutí – v originále tento výraz zcela chybí), hovorový imperativ 2. osoby *подавай мне птицу*.

Ukázka č. 9

„... Dnes si nepřijmete knoflík a začínáte **lajdačit**...“ [Hašek 2013, 144].

„... Сегодня вы не пришьете пуговицу и, значит, начнете **лодырничать**...“ [Гашек 1958, 183].

Slovo *lajdačit* pochází z německého jazyka a má původní význam *toulat se* (subst. *Landstreicher – tulák*).⁶⁶ Druhý význam slova je *lenořit, flákat se*, což je synonymní výraz ve vztahu k významu prvnímu. V dané ukázce je použit právě druhý význam tohoto slova. V českém jazyce má toto slovo hanlivé zabarvení. Překladatel použil slovo *лодырничать*, které má menší expresivitu, avšak původní význam textu byl v překladu zachován.

Ukázka č. 10

„... Von se, když nám to pán kurát vykládal, tak **pěkně rozkročil**, že **jsem měl strach**, aby mu jedna haksna neuklouzla a von **nespad** do polního oltáře a nerozbil si **kokos** vo monstraci...“ [Hašek 2013, 7].

---

⁶⁶ *Slovník nespisovné češtiny*. 3 nerozšířené vydání. Praha: Maxdorf, 2009., str.226

„...Господин фельдкурат, когда нам это выкладывал, так **раскорячился**, что **меня взял страх**, как бы он не **поскользнулся** да не **брякнулся** на полевой алтарь, ведь он мог разбить себе **бошку** о дароносицу...“ [Гашек 1958, 454].

V analyzovaném překladu byly použity moc expresivní ekvivalenty obecněčeských výrazů. Slovem *раскорячился* bylo nahrazeno slovní spojení *pěkně rozkročil*. Výraz *меня взял страх* má silnější emocionální náboj než výraz *jsem měl strach*, díky slovu *взял*. Překladatel se pro zintenzivnění zřejmě rozhodl i proto, že v ruském překladu chybí expresivní slovo *haksna*. Slovo *nespad* bylo též nahrazeno expresivnějším ekvivalentem *брякнуться*. Toto slovo má silně hovorový ráz a znamená *silně a s hlukem spadnout*. Slovo *бошка* má stejné emocionální zabarvení jako slovo *kokos*. Navíc je v uvedeném překladu použit hovorový slovosled ve větě *Господин фельдкурат, когда нам это выкладывал...*

Ukázka č. 11

Nazdar!...Byl zde před chvílí náš jednoročák Marek a oznámil, že jste opět zde...**Vy jste mně teď přived do pěkné šlamastiky**...Vy ani nevíte, **co jste proved** batalionu....“ [Hašek 2013, 241].

„...**Здорово!**...Только что здесь был вольноопределяющийся Марек и сообщил, что вы снова в роте...**В хорошенькую историю я влип из-за вас**...Вы и понятия не имеете, **какую свинью подложили** батальону...“ [Гашек 1958, 732].

V tomto příkladu můžeme pozorovat, jak překladatel zexpresivnil celý překlad daného úryvku. Výraz *влипнуть в историю* znamená *mít velké problémy*. Je to velice emocionální slovní spojení. Stejnou intenzitu má výraz *подложить свинью*, tj. *udělat někomu něco špatného*, a je navíc zesílený intenzifikátorem *какую*. Lidový pozdrav *здорово* odkazuje na hovorový charakter promluvy postavy.

4.1.2 Překlad morfologických prvků pomocí tzv. intenzifikátorů

Ukázka č. 1

„Poslušně hlásím, pane obrlajtnant, že **jsem ten Švej**k, prohranej panem feldkurátem v kartách.“ [Hašek 2013, 140].

„Честь имею доложить, господин обер-лейтенант, я – **тот самый Швей**k, которого господин фельдкурат проиграл в карты.“ [Гашек 1958, 177].

V ukázce se vyskytuje slovo *prohranej*, které svojí koncovkou ukazuje na obecněčeské zabarvení. Překladatel však nevyužil možnosti (jak tomu bylo v předchozích ukázkách) nahradit dané slovo expresivnějším výrazem. Kvůli tomu, že morfologické a syntaktické prvky byly přeloženy dle pravidel spisovné ruštiny, se nespisovný význam věty nezachoval. Až na výjimku slovního spojení *тот самый Швейк*, do kterého byl vložen navíc intenzifikátor *самый* částečně posouvající tuto pasáž do nespisovnější polohy.

Ukázka č. 2

„...**to bude něco nádherného**, když voba **padneme** spolu za císaře pána a **jeho rodinu**...“ [Hašek 2013, 181].

„...**как это будет прекрасно**, когда мы с вами оба **падем на поле брани** за государя императора и **всю августейшую семью**...“ [Гашек 1958, 227].

Pro uvedený úryvek je příznačný výskyt hned několika intenzifikátorů, které překladatel použil pro upřesnění původního významu. Perfektně nahradil *to bude něco nádherného* ekvivalentem *как это будет прекрасно*. Pomocí intenzifikátoru *как* zexpresivnil celý výraz. Stejným způsobem bylo nahrazeno *padneme* víceslovným spojením *падем на поле брани*, tj. překladatel ještě navíc dodal kolokaci *поле брани* pro zvýraznění celého vyjádření. *Jeho rodinu* P. Bogatyryov přeložil jako *всю августейшую семью*, čímž zdůraznil velký počet členů rodiny. Přídavné jméno *августейший* pojmenovává lidi, kteří jsou členy císařské rodiny. V textu překladu bylo dodrženo původní expresivity, a hlavně důležitého záměru, který měl na mysli autor – ukázat velkou ironii, která prostupuje celou knihu.

Ukázka č. 3

„Je to vždycky **zajímavý**, uvidět **nějaký** cizí krajiny **zadarmo**...“ [Hašek 2013, 197].

„...всякому занятно посмотреть чужие края, **да еще задаром**...“ [Гашек 1958, 246].

V dané ukázce se vyskytuje hned několik obecněčeských jevů: *zajímavý*, *nějaký*. Překlad nespisovnou slovní zásobu substituuje lexikálními jevy spisovné až knižní ruštiny: *всякому занятно* (používá se jenom v literatuře), *посмотреть чужие края* (slovo *nějaký* je tady vynecháno, *какие-нибудь* by byl ekvivalentní překlad. Jde ovšem o to, že se v ruštině zájmena, hlavně ukazovací, celkově v mluveném jazyce používají méně. Takže je otázka, zda by tento překlad byl adekvátní, anebo spíše interferenční, kdyby to překladatel přeložil

doslova). Tyto nedostatky jsou však vyváženy obratem *да еще задаром*, v němž je intenzifikátor *да* použit zcela vhodně.

Ukázka č. 4

„...Byly už dlouhý vojny...A **lidi** si ty vojny zasloužili...“ [Hašek 2013, 211].

„...Долгие войны уже бывали...**Сами** люди эти войны заслужили...“ [Гашек 1958, 260].

Nespisovnost se v uvedeném úryvku projevuje v gramatickém tvaru *dlouhý vojny*, jež nešlo nahradit nespisovnými prvky ruského jazyka. V překladu však překladatel použil hned dva specifické překladatelské prostředky. Prvním, jemuž v této části kapitoly věnujeme zvláštní pozornost, je výskyt intenzifikátoru *сами*. Druhým, kterému se budeme více věnovat dále, je hovorový slovosled, jenž je taky dost příznačný pro nespisovný jazyk. Slovní spojení *долгие войны уже бывали* je příkladem hovorového slovosledu, který v této ukázce z dnešního jazykového úzu zní poněkud zastarale.

Ukázka č. 5

„Koho tam mají?...**nejakýho podezřelýho člověka**...pan strážmistr ho hladil po hlavě a říkal mu...“ [Hašek 2013, 225].

„Кто там у них?...**да подозрительный какой-то человек**...господин вахмистр гладит его по голове и приговаривает...“ [Гашек 1958, 283].

V překladu můžeme pozorovat příznačně stylově vyšší formulace *да подозрительный какой-то человек* v porovnání s původním nespisovným prvkem *nejakýho podezřelýho člověka*. Avšak intenzifikátor *да* umožnil překladateli částečně zachovat nespisovnost významu.

Ukázka č. 6

„...**Vod kterýho regimentu?** Кам се несеš?

Vod 91., do Будějovic...” [Hašek 2013, 208].

„...**Какого полка?** Куда бог несет?

Девяносто первого, иду в Будейовицы...” [Гашек 1958, 257].

Daný překlad je dobrou ukázkou zintenzivnění textu. Pro dialogy, které se skládají z krátkých otázek a odpovědí, je to dost příznačný jev. Navíc zajímavý ekvivalent je použit pro frázi *Кам се несеš?* Překladatel ji nahradil výrazem *Куда бог несет?*, čímž dialog zpestřil a

emotivně zesílil. Tento výraz je v ruštině už zastaralý a místo něho se spíše používá *Куда тебя несет?* (stejným způsobem se můžeme zeptat člověka, který se začal nekontrolovaně chovat).

4.1.3 Překlad morfologických prvků pomocí morfosyntaktických prostředků

a) Komprese významu (překlad deiktiky)

Ukázka č. 1

„**A ten papoušek** že se z *tý hanby*, že je bezocasý, roznemohl...“ [Hašek 2013, 150].

„**Попугай** со стыда, что остался бесхвостый, расхворался...“ [Гашек 1958, 190].

V ukázce se vyskytují typické nespisovné prvky (z *tý hanby*). Opakování spojky *že* a ukazovacích zájmen (*ten papoušek*, z *tý hanby*) je taky projevem mluveného vyjadřování. V překladu však obecněčeský ráz nebyl dodržen. Překladatel nahradil nespisovné prvky ekvivalenty ze spisovného jazyka. V překladu ukazovací zájmeno *ten* bylo zcela vynecháno, což nevyjadřuje původní intenzitu výrazu. V uvedené ukázce (a v následujících, v části „elipsa“) můžeme pozorovat určité rozdíly v překladu deiktiky, která se v češtině, na rozdíl od ruštiny, v mluveném jazyce vyskytuje hojně.

Ukázka č. 2

„...**V celým tom kufru** bylo jen zrcadlo z pokoje a železnej vešák z předsíně, takže jsme vlastně neutrpěli žádný ztráty...“ [Hašek 2013, 189].

„...**Только зеркало** из вашей комнаты и железная вешалка из передней, так что мы, собственно говоря, не потерпели никаких убытков...“ [Гашек 1958, 234].

V překladu byla vynechána celá část věty *V celým tom kufru*. Tento překladatelský prostředek zmenšil intenzitu výrazu a ochudil původní autorův záměr. V textu originálu je zdůrazněno, že v tak velkém kufru bylo tak málo věcí. Překladatel ten důležitý význam vůbec nevyjádřil. V ukázce také najdeme hodně obecněčeských jevů (*V celým...kufru, železnej vešák, žádný ztráty*). Kvůli tomu, že v mluvené ruštině neexistují ekvivalenty k daným jevům, překladatel je nahradil prvky ze spisovné ruštiny. Navíc použil slovo *передняя* jako překlad slova *пředsíň*. Toto slovo je moc zastaralé a v současném jazyce se nepoužívá, avšak s ohledem na dobu, kdy překlad vznikl, můžeme toto slovo považovat za zcela vhodný překlad.

b) Kompresie významu (elipsa)

Ukázka č. 1

„Cožpak **Itálie**, to je pěkná země...“ [Hašek 2013, 61].

„Нечего и говорить, прекрасная страна...“ [Гашек 1958, 519].

V uvedeném překladu si můžeme všimnout, jak překladatel pomocí elipsy vynechal název státu, ale intenzitu tím nezmenšil. Původní expresivitu vyjádřil vsuvkou *нечего и говорить*, která má hovorový ráz.

Ukázka č. 2

„...Nad vámi visí mapa Čech. Tak se podívejte, **vojáku**. Od nás na jih je Protivín...“ [Hašek 2013, 214].

„...Над вами висит карта Чехии. Взгляните: на юг от нас лежит Противин...“ [Гашек 1958, 264].

Díky dialogičnosti projevu, je použití elipsy zcela vhodné, protože víme, ke komu daná osoba promlouvá, když říká *взгляните*. Navíc ve výrazu *на юг от нас лежит* pozorujeme inverzní slovosled.

c) Expresivní tvaroslovné afixy

Ukázka č. 1

„...Byli to vyznavači klidné, bezpečné práce v týlu armády s velkými spokojenými **břichy** v extra uniformáh.“ [Hašek 2013, 143].

„...Это были одетые в экстраформу приверженцы спокойной, безопасной работы в тылу армии, с большими гладкими **брюшками**.“ [Гашек 1958, 621].

V uvedené ukázce pozorujeme, jak P. Bogatyryov použil ekvivalent *брюшко*, které vzniklo z ruského slova *брюхо*, což vyjadřuje stejné citové zabarvení. Slovo *брюшко* se nejčastěji používá v kolokaci se slovy, které vyjadřují názvy různých zvířat: *почесать собаке брюшко, помыть брюшко котенка*. Výkladový slovník С. И. Ожегова ukazuje i na jiný význam tohoto slova (БРЮШКО, -а, ср. 1. Толстеющий живот у мужчины (разг.)⁶⁷, což znamená, že tento deminutiv je ekvivalentní českému „bříchu“, a proto je překlad adekvátní.

⁶⁷ Толковый словарь С. И. Ожегова. [online]. [cit. 2019-06-28] Dostupné z <<https://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=2265>>.

Je zajímavá jen deminutivní forma tohoto slova, která v ruštině odkazuje k jeho ironickému užití, zatímco český deminutiv má zcela jiné konotace.

Ukázka č. 2

„Ty můj zlatej kluku slovanskej, ty můj malinkej **špionku!**“ [Hašek 2013, 225].

„**Золотце** ты мое, **головушка** ты моя славянская, **шпиончик** ты мой ненаглядный.“ [Гашек 1958, 283].

V ukázce originálu vidíme hodně nespisovných morfologických jevů jako *zlatej kluku slovanskej, malinkej špionku*. Těmito expresivními slovy autor vyjadřuje ironický charakter řeči podtržený zdvojnáčením. Stejný ironický ráz vyjadřuje P. Bogatyryov i v překladu. Překladatel nahrazuje nespisovné výrazy deminutivy *золотце, головушка, шпиончик*, které tady mají funkci nadsázky, pocítujeme určitý sarkasmus, který byl vyjádřen v původním textu. A ještě navíc je tady použito slovo *головушка*, které se v textu originálu nevyskytuje a místo slova *malinkej* je použit už dost zastaralý ekvivalent *ненаглядный*.

Ukázka č. 3

„...Já tě **chlape**, už dávno znám z té špatné stránky.“ [Hašek 2013, 158].

„...Я тебя, **братец**, уже давно знаю с плохой стороны.“ [Гашек 1958, 638].

Slovo *chlape* je expresivní lexikální prvek, který je v překladu nahrazen deminutivem *братец*. Při porovnání českého *chlape* a ruského *братец* si můžeme všimnout různého expresivního zabarvení. V originálu je cítit poměrně velkou expresivitu až obhroublost, v překladu je naopak důraz kladen více na sarkastický ráz promluvy.

Ukázka č. 4

„Zbláznil se **dědek**...“ [Hašek 2013, 20].

„Совсем спятил **старикашка**...“ [Гашек 1958, 469].

V daném překladu byl použit deminutiv *старикашка* velice zdařile. Také je vidět, že se překladatel snažil o zvýraznění expresivity, protože navíc použil intenzifikátor *совсем*. Slovo *спятил* je slovem hovorově-knižním a znamená *сойти с ума*. Takovéto střídání hovorových a knižních prvků je dalším typickým jevem, který se používá při překládání obecné češtiny do ruštiny.

Ukázka č. 5

„...Jsem úplný žebrák, nenajdete u mne, pánové, ani **krajíček** chleba.“ [Hašek 2013, 168].

„...Я – нищий, вы не найдете у меня, господа, ни **кусочка** хлеба.“ [Гашек 1958, 649].

Při analýze daného překladu si můžeme všimnout, jak překladatel použil deminutiv *кусочек* v genitivu, aby zdůraznil malé množství a tím také zvýraznil hovorovost mluvy. A k tomu navíc bylo vynecháno slovo *úplný* (tento jev, jak jsme už uváděli výše, se nazývá elipsa). Slovo *úplný* by se dalo v pořádku přeložit adverbium *абсолютно*.

d) Hovorový slovosled usilující o emocionálnost a subjektivitu výrazu

Dost častým způsobem překládání obecněčeského rázu promluvy je použití hovorového, tj. příznakového slovosledu. Díky danému překladatelskému prostředku se dá vyjádřit emocionalita promluvy a lze zdůraznit hlavní myšlenku, která byla vyjádřena v textu originálu. Níže uvedeme několik příkladů použití hovorového slovosledu:

Ukázka č. 1

„...**von je vod mojí neteře příbuznej**...“ [Hašek 2013, 207].

„...**Племяннице он моей сродни**...“ [Гашек 1958, 255].

Slovo *сродни* je už zastaralé, ale např. někdy na ruské vesnici se ještě dá slyšet v rozhovorech mezi staršími lidmi.

Ukázka č. 2

„...**Já jsem tu vaši játrovou paštiku sežral**...“ [Hašek 2013, 57].

„...**Ваш печеночный пащтет сожрал я**...“ [Гашек 1958, 514].

Pro zdůraznění subjektu, který vykonává nějakou činnost, překladatel dal slovo *я* na poslední pozici ve větě korespondující i s příznakovým slovosledem ve větě originálu.

Ukázka č. 3

„...Ještě jednou, vojáci, opakuji vám, **že vás nevedu k lehkému vítězství**,...“ [Hašek 2013, 154].

„...Еще раз, солдаты, повторяю, **не к легкой победе веду я вас!**...“ [Гашек 1958, 634].

V tomto úryvku překladatel naopak uvedl nejdůležitější informaci na začátek souřadné věty a zápořem členským ještě zdůraznil její naléhavost. V překladu této repliky je ještě navíc cítit bojový duch a statečnost produktora.

Ukázka č. 4

„Poslušně hlásím, pane obrlejtnant...**že jsem psaní řádně odevzdal**. Našel jsem šťastně paní Kákonyiovou a mohu říct, že je to velice hezká ženská, já ji sice viděl jenom, když plakala...“ [Hašek 2013, 336].

„Осмелюсь доложить, господин обер-лейтенат...**письмо я отдал в полной исправности**. К счастью, мне удалось застать дома саму пани Каконь, и могу сказать, что это весьма красивая женщина, **видел, правда, я ее только плачущей**...“ [Гашек 1958, 414].

V daném překladu pozorujeme, jak překladatel použil v překladu hovorový slovosled, čímž zdůraznil expresivitu promluvy. V části *письмо я отдал в полной исправности* dal překladatel objekt na první místo, zdůrazňující slovo *письмо*, a v části *видел, правда, я ее только плачущей* vyměnil pořadí podmětu a přísudku, a přidal mezi ně navíc vsuvku *правда*. Verbální adjektivum *плачущей* v daném případě nepůsobí spisovně. Naopak výrazy *к счастью* a *удалось застать* jsou spisovné.

Ukázka č. 5

„To vám říct nemohu, poněvadž se to nikdo neodvážil opakovat. Ale bylo to, prý tak něco strašlivého a hrozného, že jeden rada od soudu, **který byl při tom, se z toho zbláznil, a ještě dodnes ho drží v izolaci**, aby to nevyšlo najevo.“ [Hašek 2013, 16].

„Этого я вам сказать не могу, этого еще никто не осмелился повторить. Но его слова, говорят, были такие ужасные, что один судейский чиновник, **который присутствовал там, спятил с ума, и его еще до сих пор держат в изоляции**, чтобы ничего не вышло наружу.“ [Гашек 1958, 31].

I v tomto úryvku P. Bogatyryov použil pěknou překladatelskou strategii, jako inverzní slovosled. V části *который присутствовал там* důležitou informaci už dává na konec věty (slovo *там*). *Спятил с ума* se v ruštině ve většině případů neříká (existuje ustálený výraz *с ума спятил/сошел*), ale v literatuře, jak vidíme, se můžeme setkat s použitím slovesa na prvním místě. Navíc je v překladu zpozorováno hovorové použití genitivu místo akuzativu

v části *этого я вам сказать не могу*. Genitivní forma *этого* je použita místo akuzativní – *это*.

4.1.4 Překlad morfologických prvků pomocí kompenzace v rovině nadvětné stavby výpovědi

a) Zdůraznění subjektivního hodnocení situace pomocí částic zesilujících nebo zeslabujících význam: **-ка, же, ведь, -то...**

Důležitou vlastností všech těchto částic je jejich hovorovost. Je třeba ještě podotknout, že tyto částice ukazují i na vyjádření jistého povelu, ale ne tak silného, jakého lze docílit bez použití těchto částic (*Srov. Dej mi ten sešit. – Дай мне ту тетрадью. vs. Дай-ка мне ту тетрадь.*). V následujících příkladech uvidíme, jak dané částice mohou mít různé významové odstíny.

Ukázka č. 1

„**Přidej mně taky kousek jater do polívky, víš, že slezinu nežeru.**“ [Hašek 2013, 142].

„**Да положи-ка мне в суп кусок печенки, знаешь ведь,** что я селезенку не жру.“ [Гашек 1958, 180].

Daná ukázka je vhodným příkladem adekvátního překladu. Podle našeho mínění, překladatel perfektně nahradil české lexikální prvky ruskými ekvivalenty, což dává možnost pocítit skutečné emocionální rozpoložení postavy. Díky obrátům *положи-ка* a *знаешь ведь* se překladateli podařilo původní význam nejen zanechat, ale navíc také zvýraznit jeho hovorovost a adresnost. Poslední slovo *жру* je velmi expresivní a působí dost silně až hrubě, právě jak to vyžaduje originál. V ruštině je navíc výčitka *знаешь ведь* (český ekvivalent *víš přece* se v českém originálu nevyskytuje).

Ukázka č. 2

„...**von** nikdy **nebyl chytřej**...“ [Hašek 2013, 176].

„**Умным-то** он вообще никогда не был...“ [Гашек 1958, 230].

Překladatel zde navíc použil slovo *вообще*, které uvedenému překladu dodává více expresivity.

Ukázka č. 3

„**Моч на мѣ неřvete**, milostpaní...“ [Hašek 2013, 146].

„**Не очень-то орите** на меня, милостивая государыня...“ [Гашек 1958, 625].

V daném překladu díky částici *-mo* pocítujeme jistotu v řeči postavy.

Ukázka č. 4

„Já znám vaše všechny známe z Kyjeva...**nebyl tam s vámi** takový tlustý a jeden takový hubený?...“ [Hašek 2013, 200].

„Я знал всех ваших киевских знакомых...**Не с вами ли был** один такой толстый и один такой худой?...“ [Гашек 1958, 685].

V uvedeném přeloženém úryvku je částice *-ли* použita pro upřesnění informace. Čas ale v překladu nebyl dodržen (v textu originálu je použit přítomný čas, v textu překladu si překladatel zvolil čas minulý), čímž podle nás, výchozí sdělení poněkud pozměnil.

Ukázka č. 5

„To nám přečetli **trochu pozdě**...“ [Hašek 2013, 11].

„**Да, поздновато** нам его прочитали!...“ [Гашек 1958, 457].

Ve výše uvedeném překladu lze vyzorovat jistou výčitku vůči jiné postavě. Ještě více expresivity dodává i částice *да*.

Ukázka č. 6

„...**hačnou si** pěkně vedle a já jim to povím...“ [Hašek 2013, 215].

„...**Присаживайтесь-ка** поближе, я вам кое-что расскажу...“ [Гашек 1958, 700].

Slovo *hačnout* vyvolává asociaci hovoru s dítětem. Hašek vkládá toto slovo do úst mluvčího (produktora) ne náhodou, vyjadřuje jím totiž vztah ke spolubesedníkovi (recipientovi). Překladateli se podařilo vystihnout tento významový odstín i díky částici *-ка*. Co se týče samotného slovesa, tak překladatel zvolil neutrálnější ekvivalent, než je tomu v případě jeho českého protějšku.

b) Zdůraznění dialogičnosti projevu za pomoci vsuvek a částic s kontaktní funkcí

Další možností vyjádření obecněčeského výraziva při vedení dialogů je použití kontaktních vsuvek nebo částic. Podívejme se na níže uvedené příklady:

Ukázka č. 1

„**Tak ho malej hajnej** spakoval a vodved na četnickou stanici, vodtamtud to šlo k soudu a učitel byl by býval málem zavřenej.“ [Hašek 2013, 146].

„**Тут наш лесник** его сгреб и доставил жандармам, а оттуда дело пошло в суд, и учитель чуть было не попал в тюрьму.“ [Гашек 1958, 185].

Pro posílení emocionálního zabarvení je v tomto případě vhodně použita adverbialní částice *тым*. Zároveň slovo *malej* bylo v překladu nahrazeno osobním zájmenem *наш*, což v podstatě vystihuje původní význam. Slovní spojení *дело пошло в суд* je vhodným ekvivalentem *šlo to k soudu*.

Ukázka č. 2

„Chce si **teda** koupit novýho papouška nějakýho slušnýho, žádnýho sprostýho, kterej umí **jen** nadávat.“ [Hašek 2013, 150].

„**Так вот**, эта дама говорит, что хочет купить нового попугая, но воспитанного, а не грубияна, который **только и** умеет, что ругаться.“ [Гашек 1958, 190].

V textu překladu P. Bogatyryov přidal navíc kontaktnou vsuvku *так вот*, která je typickou hovorovou vsuvkou v ruštině, čímž vyvážil vynechání částice *teda*, která v ruštině nemá přímý ekvivalent. Je zajímavý ještě další výrazový prostředek *только и*, který se podílí na dalším zexpresivnění uvedené repliky.

Ukázka č. 3

„Císař pán **musí bejt** z toho blbej...“ [Hašek 2013, 176].

„Государь император, **небось**, от всего этого одурел...“ [Гашек 1958, 230].

V daném překladu se vyskytuje velmi zajímavý ekvivalent *небось* (české ekvivalenty *zřejmě*, *nejspíš*), který má hovorový ráz. Lze říct, že je to zdařilé vyjádření mluvy „člověka z lidu“ a tak vhodně nahrazuje substandardní lidové *musí bejt*.

Ukázka č. 4

„...**a vodjel**...“ [Hašek 2013, 207].

„...**да...Ну, и поехал значит**...“ [Гашек 1958, 255].

I v tomto případě se překladatel dost zdařile vypořádal s nalezením až třech vhodných kontaktních slov *да...ну...значит*. V daném kontextu je zajímavé použití spojky *i*, která v uvedeném překladu není spojkou, ale částicí.

Ukázka č. 5

„**То** bude moc fajn...“ [Hašek 2013, 7].

„**Что ни говори**, а это в самом деле будет шикарно...“ [Гашек 1958, 454].

Hovorový výraz *что ни говори* se v dialozích často používá k navázání kontaktu. Jako ekvivalent výrazu *to bude moc fajn* v překladu byl použit velmi netypický expresivní obrat *это будет шикарно*. Jeho výrazná hovorovost a expresivita do jisté míry převyšuje zabarvení originálu. Překladatel se zřejmě chtěl vyhnout neutrálnímu obratu *будет очень хорошо*. Oba překladatelova řešení - *что ни говори* (které je zde proti originálu navíc) a *это будет шикарно* (které je expresivnější než originál) jsou další skvělou ukázkou použití substitučních prostředků na jiném místě v překladu za účelem zachování celkového vyznění díla a stejného účinku na čtenáře.

Ukázka č. 6

„...že nechtěl říct nic sprostýho, ale že ho veřejnost nepochopuje...“ [Hašek 2013, 237].

„...он, **мол**, не хотел сказать никакой глупости, публика его не поняла...“ [Гашек 1958, 728].

Ruská částice *мол* je vhodnou kontextovou záměnou za částici *že*. Podruhé překladatel už tuto částici vynechal (což je případ pro elipsu), a udělala z druhé věty větu souřadnou.

Ukázka č. 7

„Podívejte se, hoši,“ ozval se Vodička... „**Нерозтрhли byste му дрžку од уха к уchu?**“ [Hašek 2013, 317].

„Посмотрите – ка, ребята, - сказал Водичка, - ...**Не чешутся у вас руки**, раскроить ему харю?“ [Гашек 1958, 389].

Velmi originální řešení našel P. Bogatyryov při překládání českého kondicionálu. Nahradil ho frazémem *не чешутся у вас руки*. V daném překladu tento frazém je kontaktní vsuvkou, která zvyšuje expresivitu otázky. Výraz *раскроить ему харю* má stejně expresivní ráz jako český frazém *roztrhnout držku od ucha k uchu*. *Харя* je silně expresivní až hanlivé slovo.

Zajímavé je i použití částice *ка*, která přidává výrazu hovorový ráz s emocionálním zabarvením. Díky této částici překladatel dodal promluvě přátelský ráz, což není vyjádřeno v originálu.

Ukázka č. 8

„...Náš batalion **dá se** tedy **na útěk**, ale nepřátelská divize, která nás už obešla, vidí, že se vlastně na ni ženem, počne zděšeně **utíkat**...“ [Hašek 2013, 112].

„...Наш батальон **удирает**, но вражеская дивизия, которая нас обошла, видит, что мы, собственно говоря, мчимся на нее. Она бешено **улепетывает** от нас...“ [Гашек 1958, 584].

V daném překladu byla použita expresivnější slova než v originálu. Žargonové lexikum *удирает*, *улепетывает* jsou synonyma a obě slovesa znamenají *moc rychle utíkat*. Smysl originálu je vyjádřen, avšak s větší emocionálností. *Собственно говоря* je ještě jedním příkladem, jak překladatel zintenzivnil dialogičnost projevu.

Ukázka č. 9

1) „...А ты вод **jednadvadesátýho**, **jestli chceš**...**můžeš jít taky s námi**...“ [Hašek 2013, 209].

„...**Эй**, ты, из **Девяносто первого**, **если хочешь**, **идем с нами**...“ [Гашек 1958, 258].

Velmi často používané oslovení *эй ты*, odrážející bezprostředost mluvy, též zesiluje dialogičnost promluvy. Navíc je v překladu vynecháno slovo *taky* a z návrhu *můžeš jít taky s námi* překladatel udělal naléhavější formulaci *идем с нами*.

4.1.5 Překlad pomocí nahrazování expresivních prvků v širším kontextu

Při analýze překladu jednotlivých dialogů jsme si všimli, že nejoblíbenější metodou substituce obecněčeských výrazů je nalezení nejbližších expresivních ekvivalentů, hlavně v rámci hovorového lexika. Uvedeme několik příkladů:

Ukázka č. 1

„To jste to **pěkně proved**, Švejku...“ [Hašek 2013, 104].

„**Недурно** вы провели это дело, нечего сказать...“ [Гашек 1958, 135].

V daném překladu je slovo *pěkně* nahrazeno expresivním adverbium *недурно*. Hovorovost originálu je zachována, a ještě je posílena kontaktní vsuvkou *нечего сказать*.

Ukázka č. 2

„...**Ten měl ject** do Plzně...“ [Hašek 2013, 207].

„...**Вышло ему ехать** в Пльзнь...“ [Гашек 1958, 255].

Při analýze daného úryvku si můžeme všimnout, jak se překladateli podařilo zaměnit jedno slovo vhodným ekvivalentem, avšak jiné – ne. *Вышло ему ехать* je typický výraz lidové mluvy (prostorečija). Slovo *ехать* je neutrální a není úplným ekvivalentem obecněčeského *ject*. Překladatel zde sice mohl použít takové výrazy jako *тащиться* nebo *переться*, v daném případě by však použití expresivnějších výrazů nebylo vhodné.

Ukázka č. 3

„Co to **mluvíte**, Švejku?...“ [Hašek 2013, 153].

„Что вы там **болтаете**, Швейк?...“ [Гашек 1958, 632].

Slovo *болтаете* znamená v ruštině hodně mluvit a často bez určitého tématu, tedy *kecat*. V tomto případě by se dal použít i přímý ekvivalent *говорите*.

Ukázka č. 4

„...tak už potom **spal** až do samého poledne a to dělal tak dlouho, že ho **vyhodili** z práce...“ [Hašek 2013, 221].

„...то уже потом **дрыхнет** до полудня, он делал это до тех пор, пока его не **выгнали** с завода...“ [Гашек 1958, 708].

Použitím slova *дрыхнуть* překladatel usiluje o expresivitu výrazu. *Дрыхнуть* znamená moc spát, „zařezávat“ a je prvkem, který navozuje mluvený jazyk.

Ukázka č. 5

„...Voni ti to u brigády **vytmavějí**, ale já se s tebou abgebovat nebudu.“ [Hašek 2013, 227].

„...В бригаде тебе **вправят мозги**, я с тобой связываться не стану.“ [Гашек 1958, 714].

Вправить мозг je expresivním až hanlivým výrazem, který je, podle naší analýzy, vhodným ekvivalentem k slovu *vytmavit*.

Ukázka č. 6

„...Je pravda, že vo takovóm človeku každý si myslí, že je pot'ouchlej...a že kolikrát taky ho **zřežou**...V Nuslích je nějakaj pan...toho jednou...na silnici **píchl** omylem **nožem**...“ [Hašek 2013, 237].

„...Правда, про такого человека думают, что он коварный...и тоже не раз **отлупят** как следует...в Нуслях живет пан...Как-то раз...на шоссе...ему по ошибке **всадили нож в спину**...“ [Гашек 1958, 728].

Slovo *отлупить* se spíš vztahuje k dětskému lexiku (např. *Я тебя отлуплю за плохие оценки*). Překladatel by v daném překladu mohl použít vhodnější substitut, jako např. *поколотить, начистить рыло, отметелить*⁶⁸. Novorový výraz *всадить нож в спину* je vhodným ekvivalentem českého originálu.

Ukázka č. 7

„Utěšte se **trochu** před duchovní útěchou...“ [Hašek 2013, 209].

„Выпейте **в путь-дорогу** перед духовным напутствием...“ [Гашек 1958, 695].

Velmi zajímavým způsobem nahradil překladatel adverbium *trochu* ekvivalentním výrazem *в путь-дорогу*, které se skládá ze dvou substantiv. Tento výraz se v ruštině používá dost často, jenomže v aktuálnější podobě, která zní *на дорожку* (dost často před dalekou cestou ruský mluvčí pronáší větu *Присядем на дорожку*). Jenomže smysl, jenž je vyjádřen v překladu, se vzdaluje od originálu po významové stránce: *trochu* vyjadřuje krátký časový interval, zatímco výraz *в путь-дорогу* naopak dlouhý.

Ukázka č. 8

„...To jsme čekali...buďte rádi, že už **jste z toho venku**. Musím dojít pro prostěradla.“ [Hašek 2013, 54].

„...Мы так и знали...Будьте довольны, что **отделались**. Пойду за простынями.“ [Гашек 1958, 511].

Отделаться от кого-то/чего-то znamená v ruštině *mít něco za sebou, zbavit se někoho* nebo *něčeho*, a to s velkým úsilím. V daném kontextu je tento výraz použit docela vhodně.

---

68 *Synonymizer.ru* [online]. [cit. 2019-06-24]. Dostupné z: <<http://www.synonymizer.ru/index.php?sword=%EF%EE%EA%EE%EB%EE%F2%E8%F2%FC>>.

Výraz *musím dojít* je v překladu vynechán a nahrazen budoucím časem slovesa *идти*, což vyjadřuje menší expresivitu.

Ukázka č. 9

„...Tys nám včera pěkně **zřídil naši hraběnku**...Když si vzpomenu, jak jsi se jí vyblil do klína...“ [Hašek 2013, 143].

„...Недурно ты вчера **обработал нашу графиню**...Ох, не могу, когда вспомню, как ты ей в колени наблевал.“ [Гашек 1958, 621].

Expresivní výraz *zřídil naši hraběnku* je perfektně nahrazen ruským velmi vulgárním ekvivalentem *обработал нашу графиню*. Navíc citoslovce *ох*, které zdůrazňuje, s jakým potěšením postava vzpomíná na daný zážitek, dodává na emocionalitě sdělení. Jenomže citoslovce *ох* a velmi expresivní slovo *наблевал* se z emocionálního hlediska k sobě moc nehodí, proto celková věta působí poněkud zvláštně.

4.2 Překlad frazémů

Ve svém románu Hašek moc rád používá různé frazémy, které dost často působí potíže při překladu. V této části kapitoly se pokusíme uvést nejzajímavější frazémy, které se v textu vyskytují a podívat se na jejich substituci v jazyce překladu.

Ukázka č.1

„**Vem vás čert, Švejku!** – řekla nakonec úřední brada...“ [Hašek 2013, 44].

„**Идите к черту!** – пробормотало наконец чиновничье рыло...“ [Гашек 1958, 65].

Je to jeden z nemnoha příkladů, kdy k českému výrazu existuje shodný ruský ekvivalent. Odlišnost je jenom v použití sloves *vzít* a *jít* (*идти*).

Ukázka č. 2

„**Jsme bití jako žito**, kam se podíváme, a proto mne volají na vojnu...“ [Hašek 2013, 52].

„... **всыпали нам и в хвост и в гриву**, куда ни погляди. Ввиду всего этого меня призывают на войну. [Гашек 1958, 74].

Při překládání daného úryvku, P. Bogatyryov použil velmi vhodný ruský frazém *всыпали нам и в хвост и в гриву* Význam frazému je shodný s významem originálu. Můžeme si ještě všimnout dvou lidových výrazů jako *поглядеть* a *ввиду всего этого*, které dost přesně vyjadřují hovorovou stránku promluvy.

Ukázka č. 3

„Nedělej mně ostudu“, napomínal ho Švejka, „přestaň, a to každý řekne, že **jsi se namazal**.“ [Hašek 2013, 99].

„Не срами меня, - вразумлял его Швейк, - перестань, а то каждый скажет, что **ты нализался**.“ [Гашек 1958, 128].

Slovo *нализаться* je použito jako vcelku vhodný ekvivalent obecněčeského *namazat se*. Překladaři se podařilo najít adekvátní jazykový prvek, a hlavně vyjádřit původní expresivitu. Další nespisovný jev můžeme najít na začátku věty, a to v obratu *nedělej mně ostudu*. Jak už jsme zmiňovali výše, v ruském jazyce neexistují přesné ekvivalenty pro obecněčeská slova, proto překladaři musí hledat vhodné jazykové prvky, aby byl vyjádřen původní význam. V tomto případě překladař použil *не срами меня*, což je dle našeho soudu dost vhodný překlad.

Ukázka č. 4

„Ale **chyt ho rapl**,“ odpověděl za Švejka **vandrák**, „chce mermomocí do Budějovic. To víš, člověk mladej, rozumnej, sám **leze do svý zkázy**...“ [Hašek 2013, 210].

„Вот с ума **спятил!** Тянет его в Будейовицы, и все тут, - ответил за Швейка **бродяга**. – Ясно, человек молодой, без разума, так и **лезет сам на рожон**...“ [Гашек 1958, 259].

Při analýze dané ukázky si můžeme všimnout, jak se překladaři úspěšně podařilo nahradit český výraz *chytl ho rapl* ruským ekvivalentem *с ума спятил*. Není to přímý ekvivalent, protože ruština postrádá podobný výraz. Důležité je, že je původní smysl zachován. Jako další možnost překladu bychom mohli uvést výraz *я с ума сошел, сдурел*. Navíc k tomu v textu originálu se vyskytuje hanlivé slovo *vandrák*, které je odvozeno od německého *wandern* (*putovat, cestovat*)⁶⁹. Toto slovo překladař nahradil slovem patřícím do mluvené variety ruštiny *бродяга*, které je však méně expresivní. *Лезть на рожон* je přímou lexikální záměnou frazému *leze do svý zkázy*.

---

⁶⁹ *Slovník nespisovné češtiny*. 3. rozšířené vydání. Praha: Maxdorf, 2009, 445.

Ukázka č. 5

„Slyšeli to? Neumí rusky! Chlap **všemi mastmi mazaná!**...Zítří ho budeme **lifrovat** do Písku k pánu okresnímu...“ [Hašek 2013, 216].

„Ну, слышали? Он не говорит по-русски! Парень, видно, **прошел огонь и воду и медные трубы**...Завтра же **отправим** его в окружное, в Писек...“ [Гашек 1958, 267].

V uvedeném překladu překladatel použil nevhodný ekvivalent k frazému *všemi mastmi mazaná*, který znamená, že člověk je vychytralý, prolhaný a ze všech situací dokáže vyklouznout. Exprisivitu tohoto výrazu v češtině podtrhuje neshoda v rodě. V ruštině existuje podobný ekvivalent, a to *выйти сухим из воды*. Použitý frazém *прошел огонь и воду и медные трубы* znamená *перенести разные трудности, побывать в различных переделках*⁷⁰, což neodpovídá původnímu významu originálu.

Ukázka č. 6

„Z toho vyplývá,“ řekl jednoroční dobrovolník, „že **všechna sláva polní tráva**...“ [Hašek 2013, 252].

„Отсюда вытекает, - сказал вольноопределяющийся, - что **слава выеденного яйца не стоит**...“ [Гашек 1958, 311].

Při analýze výše uvedené ukázky, můžeme pozorovat ještě jeden neadekvátní překlad frazému *všechna sláva polní tráva*, který znamená, že *слава rychle помijí*. Výraz *выеденного яйца не стоит* znamená, že si člověk vůbec nemusí ani všimnout nějaké věci, že je to taková maličkost, že to ani nestojí za pozornost. Navíc je třeba zdůraznit, že se tento frazém nepoužívá v kolokaci se slovem *слава*, takže zde jde o autorskou (překladatelovou) aktualizaci daného výrazu. Nespisovný ráz celého výrazu překladatel tedy zachoval, ale významový – ne.

Ukázka č. 7

„A tebe...vezmu s sebou. Budeš **žít u mne jako v peřince**.“ [Hašek 2013, 287].

„... А тебя...я возьму с собой. Будешь у меня **жить, как у Христа за пазухой**.“ [Гашек 1958, 353].

---

⁷⁰ *Фразеологический словарь русского литературного языка. Фёдоров А. И.* [online]. [cit. 2019-06-24]. Dostupné z: <<http://getword.ru>>

Absolutně přesný lexikální prvek *жить, как у Христа за пазухой* použil v uvedeném překladu P. Bogatyryov jako náhradu frazému *žít u mne jako v peřince*. Navíc překlad frazému aktualizoval přidáním *у меня*, čímž se ještě více přiblížil originálu.

Ukázka č. 8

„Vyšetřováním bylo zjištěno, že ten váš Švejek je vůbec **pěkné kvítko**...“ [Hašek 2013, 314].

„...На следствии выяснилось, что ваш Швейк вообще **хороший фрукт**...“ [Гашек 1958, 385].

Pro obecněčeský výraz *pěkné kvítko* existuje v ruštině přímý ekvivalent *хороший фрукт*, který překladatel použil. Tento výraz by také bylo možné přeložit frazémem *еще та штучка*, který má stejné expresivní zabarvení.

Ukázka č. 9

„...člověk tu **má plnou hlavu starostí**, aby se dostal z **tý šlamastiky** a vyšel ven, aby si to s těma klukama maďarskejma vyrovnal...“ [Hašek 2013, 319].

„...человек **ума не приложит**, как бы **выбраться из** всей этой **заварухи**, чтобы как следует расщитаться с этими мадьярскими негодьями...“ [Гашек 1958, 392].

Dost často se v textech můžeme setkat se synonymními výrazy frazému *ума не приложит*, jako např. *понятия не имеет*, *бог его знает*. Poslední výraz je frazémem. Všechny lexikální prvky jsou hovorové a vystihují význam českého frazému *má plnou hlavu starostí*. Zajímavá je substituce hovorově-expressivního slova *šlamastika*, které v češtině znamená *nepříjemnou situaci* ruským hovorovým slovem *заваруха*. První význam slova *заваруха* je kaše, která je uvařena v mléce. Druhý význam je *zamotaný případ*, *chaos*, což částečně odpovídá původnímu významu. Překladatel by v tomto překladu mohl použít ekvivalent jako *неприятная ситуация*, text by tím však ztratil na své barevnosti a vzdálil by se originálu. Slovo *выбраться* je vhodným ekvivalentem výrazu *dostat se z něčeho*, jenomže s vyšším emocionálním zabarvením. V češtině by mu odpovídal výraz „*vymotat se z něčeho*“.

Ukázka č. 10

„S dovolením, pane feldkurát, už **seději** pět minut **jako zařezanej**, jako by jim ani do hovoru nebylo...“ [Hašek 2013, 214].

„С вашего разрешения, господин фельдкурат, вы уже пять минут **молчите**, будто **воды в рот набрали**, словно вам и не до разговора...“ [Гашек 1958, 700].

V tomto úryvku překladatel předvedl zajímavé řešení překladu frazému *sedět jako zařezanej*. Hovorový ekvivalent *воды в рот набрали* je použit v pořádku a je navíc velmi originálním způsobem překladu *zařezanej*, díky kterému překlad nepůsobí ploše.

Ukázka č. 11

„...Přímej člověk, který mluví, **jak mu zobák narost**, málokdy **dostane přes hubu**. A jestli už se mu to stane...radši ve společnosti **drží kušnu**...“ [Hašek 2013, 237].

„...Откровенный человек, у которого, **что на уме, то и на языке**, редко **получает по морде**. А если уж получит...так вообще предпочтет **держат язык за зубами**...“ [Гашек 1958, 728].

Ještě tři zajímavé ekvivalenty použil v překladu P. Bogatyryov. Avšak můžeme pozorovat, jak je u posledního výrazu původní zabarvení vyjádřeno jenom částečně: v ruštině byly použity méně expresivní prvky. Například české *drží kušnu* je moc vulgární výraz a je přeložen výrazem *держат язык за зубами*, který není až tak expresivní. *Что на уме, то и на языке* je obyčejným hovorovým substitutem. Dost podobným ekvivalentem z hlediska vulgarity byl nahrazen výraz *dostat přes hubu* ruským výrazem *получить по морде*. Z analýzy vyplývá, že původní emotivní složka nebyla kompletně vyjádřena.

Ukázka č.12

„...Když už člověk někam vleze, tak musí vědět vo všem, co se kolem něho děje, aby se najednou **nevocitnul před nějakou šlamastykou**, kerej se říká katastrofa...“ [Hašek 2013, 61].

„...Когда человек куда-нибудь лезет, он должен знать, что вокруг происходит, **чтобы не сесть в лужу** называемую катастрофой...“ [Гашек 1958, 518].

V uvedeném překladu byl použit velmi originální frazém *сесть в лужу*, který má podobný význam s českým výrazem *ocitnout se před nějakou šlamastikou*. Originální je proto, že se většinou používá v rozhovorech s dětmi, proto daný překlad zní docela naivně a má menší míru expresivity. Vhodnější by bylo použít výrazy expresivnějšího charakteru: např. *облажаться, попасть впросак*. Navíc zajímavé je použití deverbativa *называемую* místo expresivního relativa *kerej*, což dodává celkovému překladu spisovnější charakter.

Ukázka č.13

„...**Netřes se pořád jako dub ve vosice**...“ [Hašek 2013, 134].

„...**Не трясись же ты, как осиновый лист**...“ [Гашек 1958, 610].

V ruském jazyce se velmi často používá frazeologické přirovnání *как осиновый лист* (*jako list osiky*), které je ekvivalentem českého frazému *třást se jako osika*, a v daném překladu významově správně nahradilo český výraz *jako dub ve vosice*, který je autorskou modifikací ustáleného přirovnání *třást se jako osika*. Je v překladu také zajímavé použití částice *же* a oslovení *ты*, které překladatel použil jako prostředky, jež kompenzují ochuzení barvitějšího frazému *jako dub v osice*.

4.3 Další zajímavé možnosti překladu obecněčeského lexika

Ukázka č.1

„...**Táhni**, mizero, my si spolu ještě promluvíme!...“ [Hašek 2013, 108].

„...**Пшел** отсюда, негодяй! Мы с тобой еще поговорим!...“ [Гашек 1958, 579].

Velice lidový ráz mají slova, uprostřed kterých se nevyslovují jednotlivá písmena (je to podobný případ jako nulová flexe, jenomže tam se nevyslovují zřetelně koncovky).

Ukázka č. 2

„...už jim ani to skopový maso nešlo pod fousy, už vám ho, hoši, nechtěli žrát...“ [Hašek 2013, 211].

„...**уж** баранина стала им не по вкусу, **уж** и ее не хотели жрать...“ [Гашек 1958, 260].

V uvedené ukázce pozorujeme výskyt obecněčeských gramatických tvarů a nespisovných morfologických a lexikálních jevů (*skopový maso*, *fousy*, *žrát*, etický dativ *Vám*). V překladu nejsou zachovány všechny nespisovné znaky obecné češtiny. Překladatel se rozhodl nedodržet nespisovný význam originálu i výběrem lexika – například frazém *nejde jim to pod fousy* nahradil zcela neutrálním výrazovým prostředkem *стало им не по вкусу*. Dále můžeme pozorovat kompresi významu, která je vyjádřena ve slově *уж*, které má nulovou flexi a je odvozeno od slova *уже* (dnes ho spíše vnímáme jako zastaralé), kterým se překladatel snaží o navození mluvenosti projevu. Nutno však zdůraznit, že se i v dnešní době nulová flexe

vyskytuje dost často v mluvené řeči (*Хочу, чтоб ты это съел. Спасибо за совет. Мож мне помочь?*).

Ukázka č. 3

„...**Já bejt císařem pánem**, tak bych si takový odstrkování nedal líbit. Když vydám befél 17. dubna, tak se taky sedmnáctýho **musí číst** u všech regimentů, **i kdyby šídla padala**.“ [Hašek 2013, 11].

„**Будь я государем императором**, я не позволил бы задерживать свои приказы. Если я издаю приказ семнадцатого апреля, **так хоть тресни**, но **прочитай** его во всех полках семнадцатого апреля.“ [Гашек 1958, 457].

V dané ukázce pozorujeme nenormativní syntaktickou stavbu, která je velice typickým rysem pro lidovou mluvu. V případě výrazu *будь я государем императором* je použita hovorová transpozice kondicionálu, která vyjadřuje přání, v případě *так хоть тресни, но прочитай* je použit imperativ v druhé osobě. Oba případy zdůrazňují velkou expresivitu, která je v překladu dodržena. Výraz *не позволил бы* pochází ze spisovné roviny jazyka. Pro vyrovnání hovorovosti promluvy, bylo by vhodnější použít neutrální slovo *разрешать* (*не разрешил бы*).

Ukázka č. 4

„Stahovaly se... a na dvou přitom praskly... **A malér byl hotov**. Přijel jeden plukovník z intendantstva a **nebýt z toho**, že dostal hned, jak přijel, z ruské strany jednu do hlavy a že se svalil do údolí, nevím, co by z toho bylo.“ [Hašek 2013, 241].

„Стаскивали...и на двоих они лопнули...**И несчастье – как снег на голову**. Приехал полковник из интенданства, и, **не угоди ему** тут же по прибытию русская **пуля** в голову и **не свались он в долину**, не знаю, чем бы все это закончилось.“ [Гашек 1958, 733].

Při zkoumání daného překladu jsme si všimli, že byl použit zajímavý ekvivalent výrazu *byl hotov* v podobě frazému *и несчастье – как снег на голову*. Daný frazém znamená, že se neštěstí objevilo velmi nečekaně. Díky své expresivitě, frazém zpestřil výše uvedený překlad. V daném překladu také byly využity tvary imperativu v negaci *не угоди ему пуля* a *не свались он в долину*, jež mají význam kondicionálu a výrazně hovorový charakter.

Ukázka č. 5

„...Ale náš tatíček Radecký věděl vo každěj cestě...V jedný knížce vo tom jeneralovi bylo to celý popsáný, jak **utek** vod Santa Lucie a Taliáni jak taky utekli a teprve jen druhej den **vobjevil**, že to vlastně vyhrál, když tám Taliány nenašel a neviděl dalekohledem...“ [Hašek 2013, 61].

„...Но наш отец **родной** Радецкий знал **в Италии** каждую **стежку**...В одной книжке описывается, как он **удрал** от Санта-Лючия и итальянцы удрали тоже. Радецкий только на другой день **открыл**, что, собственно, победил **он**, потому что итальянцев и в полевой бинокль **не видеть было**...“ [Гашек 1958, 519].

V daném překladu můžeme pozorovat výskyt hned několika překladatelských strategií. V první větě překladatel použil navíc slova *родной* a *Италии*, čímž více konkretizoval samotnou výpověď. Stejným způsobem bylo použito zájmeno *он*. Dále byla nespisovná forma minulého času *utek* nahrazena žargonovým slovem *удрал*. Slovo *vobjevil* bylo nahrazeno spisovnějším slovem *открыл*, což zmenšuje emocionalitu promluvy. Výraz *не видеть было* má inverzní slovosled a tím zní knižněji.

Ukázka č. 6

„Poslušně hlasím, pane obrlajtnant,“ ozval se tiše Švejck, „doopravdy ho ukradli. Na nádrží se vždycky potlouká moc takových **šizuňků** a **já si to představuju tak**, že jednomu z nich se nepochybně zamlouval váš kufr...“ [Hašek 2013, 189].

„Осмелюсь доложить, господин обер-лейтенант, - тихо ответил Швейк, - его взаправду крали. На вокзале всегда болтаются много **жуликов**, **и, видеть**, кому-то из них ваш чемодан, несомненно, понравился...“ [Гашек 1958, 234].

Vhodný hovorový kontaktní prvek *и видеть* ukazuje na přirozený charakter řeči (patří už k zastaralým slovům). Pokud budeme pozorovat další zajímavé ekvivalenty v překladu, tak není těžké si všimnout, že je slovo *šizuňk* nahrazeno dost vhodným a také expresivním slovem *жулик*, které pochází z vězeňského žargonu.

4.4 Neadekvátní překlad

V této podkapitole se zaměříme na překlady, které byly přeloženy nevhodným způsobem.

Ukázka č. 1

„...Vozil v něm před léty svýho chromýho, **zlýho dědečka** na čerstvej vzduch...“
[Hašek 2013, 56].

„...Он в ней несколько лет тому назад вывозил подышать свежим воздухом своего хромого **хрыча-дедушку**...“ [Гашек 1958, 61].

V uvedené ukázce můžeme pozorovat jisté množství obecněčeského lexika, jako *svýho chromýho, zlýho, čerstvej*. Neadekvátní překlad v tomto případě je slovní spojení *хрыча-дедушку*, které nahrazuje slovo *zlýho*. *Хрыч* v ruštině znamená *moc starý člověk*. Je vidět, že se překladatel snažil najít originální způsob překladu, ale původní smysl nebyl zachován. Vhodnější by bylo slovo *zlýho* substituovat stejným adjektivem *злой*.

Ukázka č. 2

„...Vono to ještě přijde...dnes je zas pořádně **nalitej**, to zas bude povídat o trnitej cestě hříchů.“ [Hašek 2013, 60].

„... То ли еще будет!...Он сегодня опять здорово **наплакался**, значит, опять станет рассказывать о тернистом пути греха.“ [Гашек 1958, 67].

Podle Slovníku nespisovné češtiny slovo *nalitej* znamená *opily*⁷¹. Překladatel přeložil slovem *наплакался*, které má absolutně jiný význam (*наплакался* znamená *hodně plakat, brečet*). Jak vidíme, překladateli se s daným překladem nepodařilo vypořádat.

Ukázka č. 3

„... vojáci, opakují vám, že vás nevedu k lehkému vítězství, **bude to tvrdý oříšek** pro vás, ale vy to dokážete...“ [Hašek 2013, 154].

„...солдаты, повторяю, не к легкой победе я веду вас! **Это будет твердый орешек**, но вы справитесь...“ [Гашек 1958, 634].

V daném překladu byl použit nevhodný substitut, výraz *твердый орешек*. Tento frazém se používá jenom pro charakteristiku člověka (např. *Он действительно оказался крепким орешком*), což znamená, že takový člověk nepodléhá vlivu ostatních. Takže český frazém *bude to tvrdý oříšek* bychom spíše měli přeložit výrazem *это не будет легко*.

---

⁷¹ *Slovník nespisovné češtiny*. 3. rozšířené vydání. Praha: Maxdorf, 2009, 267.

Ukázka č. 4

„**Asi ses narodil na nešťastné planetě**, znalecky a se soucitem zaznamenal malinký...“ [Hašek 2013, 90].

„**Стало быть ты родился под счастливой звездой** – знающе и с соболезнаванием отметил малый...“ [Гашек 1958, 114].

Ruský frazém *родится под счастливой звездой* znamená být *úspěšným, šťastným*. Význam tohoto frazému neodpovídá významu *narodit se na nešťastné planetě*, protože to jsou v podstatě antonyma.

Ukázka č. 5

„V jedný vesnici za Pelhřimovem byl nějakej **učitel Marek**...“ [Hašek 2013, 146].

„В деревне около Пелгржимова был учитель **по фамилии Марек**.“ [Гашек 1958, 184].

Marek je v češtině jméno, ne příjmení, jak přeložil P. Bogatyrov.

Ukázka č. 6

„**Jádro** vašeho batalionu je zdravý...Váš batalion potřebuje však toho, aby jeho činy nepřišly v zapomenutí...A vám právě schází muž, kerý by vedl přesné záznamy...“ [Hašek 2013, 78].

„**Ядро** вашего батальона вполне здоровое...Однако ваш батальон нуждается в том, чтобы его подвиги небыли преданы забвению...Вам недостает человека, который бы точно отмечал все события...“ [Гашек 1958, 541].

V uvedeném překladu se vyskytuje nevhodný překlad slova *jádro*. V ruštině se slovo *ядро* vyskytuje v kolokaci převážně s následujícími slovními spojeními: *ядро ореха, ядро древесины, ядро земли, ядро клетки, ядро теории* (ve smyslu podstata). V daném překladu by lépe bylo použít slovní spojení *основная часть*.

5. ZÁVĚR

Pro tuto bakalářskou práci, jež je zaměřena na analýzu překladu obecné češtiny do ruštiny v románu J. Haška *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*, bylo zpracováno více než 150 dialogů a nezajímavější případy byly vybrány jako ukázky.

První kapitola práce se opírá o teoretická východiska českých jazykovědců věnujících se různým přístupům k překladu obecné češtiny v umělecké literatuře. Bylo přihlédnuto i k teoretickým otázkám stratifikace českého a ruského jazyka.

Druhá kapitola práce se zabývá samotnou analýzou překladu obecněčeských jevů a rozbor materiálu probíhal následovně: před samotnou analýzou byly vypsány jednotlivé ukázky dialogů (v jazyce originálu – češtině a v jazyce překladu – ruštině), jejichž překlad se zdál zajímavý. Potom byly vybrány nejzajímavější ukázky, jež tvoří obsah druhé kapitoly. Překlad těchto úryvků byl zkoumán z hlediska dvou kritérií: z hlediska překladu obecněčeských slov s různými morfologickými zvláštnostmi a z hlediska překladu obecněčeských frazémů a obecněčeského lexika.

V první části druhé kapitoly, jak už bylo řečeno, byly uvedeny ukázky překladu na základě morfologických zvláštností obecné češtiny. Toto kritérium bylo vybráno proto, že právě při pokusu o zachycení obecněčeské flexe vznikají největší potíže, protože v ruském jazyce neexistují přímé ekvivalenty. Aby překladatelé mohli vyjádřit původní význam výrazu, musí hledat vhodné substituty na jiných rovinách jazykového systému. Pro přehlednost jednotlivých problémů „morfologického“ překladu, tj. překladu obecněčeských koncovek, ukázky dialogů byly rozříděny do jednotlivých kategorií (překlad morfologických prvků na lexikální úrovni, pomocí tzv. intenzifikátorů, pomocí morfosyntaktických prostředků, pomocí kompenzace v rovině nadvětné stavby výpovědi, pomocí nahrazování expresivních prvků v širším kontextu), což umožnilo znázornit, jaké překladatelské strategie byly nejčastěji použity. Ve druhé části druhé kapitoly byly analyzovány vhodné a nevhodné překlady frazémů.

Na základě provedené analýzy jsme dospěly k závěru, že ruský překlad románu J. Haška *Osudy dobrého vojáka Švejka*, který byl pořízen překladatelem P. Bogatyryovem, má poměrně velké množství jak adekvátních, tak i neadekvátních překladatelských řešení. Na jednu stranu se ukázalo, že vhodné ekvivalenty nejčastěji byly použity při překladu frazémů a jednotlivých lexikálních prvků, kdy ruský čtenář nebyl ochuzen o expresivitu výchozího textu. Při překladu obecněčeských jevů do ruštiny, v níž není odpovídající

gramatický repertoár korespondující s obecněčeskou morfologií, je právě zesílení lexikální složky nejvhodnějším překladatelským substitutem, který ve výsledku vede k navození stejného účinku, jaký má text originálu. Překladateli se navíc podařilo najít vhodné kontaktní vsuvky, které zdůrazňují dialogičnost promluv, a také vhodné lexikální prvky žargonového nebo hovorového charakteru, jež perfektně vyjadřují obecněčeský ráz jednotlivých dialogů. Další důležitou překladatelskou strategií použitou v dialozích je příznakový slovosled odrážející spontánní mluvený projev.

Na druhou stranu bylo zjištěno, že se v překladu vyskytují též případy, kdy expresivita dodržena nebyla: překlad byl místy nivelizován, čtenář překladu byl ochuzen o emocionální stránku promluvy. Vyskytovaly se i případy (a to většinou na lexikální úrovni), kdy překladatel používal poněkud nevhodná slova, která měla odlišný význam, než to vyžadoval originál. Jde však o jednotlivosti a přehmaty, které najdeme v každém překladu. Nutno podotknout, že tyto nedostatky nikterak nenarušují vyznění překladu jako celku a jejich výčet není pro teorii a praxi překladu podstatný.

Na základě dané práce bylo zjištěno, že je překlad obecněčeské promluvy do ruštiny v umělecké literatuře jevem dost složitým a v mnoha případech nejednoznačným. Ne vždycky se překladatelům daří najít vhodné ekvivalenty a zachovat emocionální ráz promluvy. Je pro ně pak podstatné snažit se o zvolení nejvhodnějšího substitutu a také nezapomínat na to, že překlad musí být srozumitelný pro jakéhokoli čtenáře. Jejich pozitivní ocenění musí být cílem pro každého překladatele.

6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Prameny

HAŠEK, Jaroslav. *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války I, II*. Praha: Omega, 2013. ISBN: 978-80-7390-010-6.

HAŠEK, Jaroslav. *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války III, IV*. Praha: Omega, 2013. ISBN: 978-80-7390-035-9.

ГАШЕК, Ярослав. *Положения бравого солдата Швейка*. Москва: Правда, 1958.

Primární literatura

ČECHOVÁ, Marie a kol. *Čeština – řeč a jazyk*. 3., rozšířené a upravené vydání. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.

ČERMÁK, František. *Obecná čeština: je součástí české diglosie?* In: *Přednášky z XLV. Běhu Letní školy slovanských studií*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta, 2002, s. 23-37.

DANEŠ, František a kol. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0617-6.

HAVRÁNEK, Bohuslav a Alois JEDLIČKA. *Česká mluvnice*. 5. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.

HRBÁČEK, Josef. *Úvod do studia českého jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.

HUBÁČEK, Jaroslav. *O českých slanzích*. 2. vydání. Ostrava: Profil, 1981. ISBN 48-011-81

HRDLIČKA, Milan. *Překladačské miniatury*. Vyd. 2., rozš. V Praze: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2501-0.

HRONEK, Jiří. *Obecná čeština*. Praha: Universita Karlova, 1972.

HUGO, Jan a kol. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. 3. rozš. vydání. Praha: Maxdorf, 2009. ISBN 978-80-7345-198-1.

KUFNEROVÁ, Zlata a kol. *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, 1994. ISBN 80-85787-14-8.

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Vyd. 3., upr. a rozš. verze 2. Praha: Železný, 1998. ISBN 80-237-3539-X.

SGALL, Petr a Jiří HRONEK. *Čeština bez příkras*. Vydání druhé. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2459-4.

АФАНАСЬЕВА, Нина Дмитриевна, ЗАХАРЧЕНКО, Светлана Сергеевна, МОГИЛЕВА, Ирина Болеславовна. *Конфликт поколений («Век нынешний и век минувший»)*. Тезисы международной конференции «Стратификация национального языка в современном российском обществе» (Санкт-Петербург, 30 октября — 2 ноября 2013 года). Санкт-Петербург: Златоуст, 2013. ISBN 978-5-86547-765-5.

БОНДАЛЕТОВ, Василий Данилович. *Стилистика русского языка (под редакцией Н. М. Шанского)*. Ленинград: Просвещение, 1982.

ГОРШКОВ, Александр Иванович. *Русская стилистика. Стилистика текста и функциональная стилистика: учеб. пособие для студентов педагогических университетов и гуманитарных вузов*. 1. изд. Москва: Астрель, 2006. ISBN 5-271-14908-0.

МЕЧКОВСКАЯ, Нина Борисовна. *Социальная лингвистика: Пособие для студентов гуманитар. вузов и учащихся лицеев*. 2 испр. изд. Москва: Аспект Пресс, 2000.

ШАНСКИЙ, Николай Максимович. *Лексикология современного русского языка*. 4 доп. изд. Москва: Либриком, 2009.

Primární literatura – internetové zdroje

ADÁMKOVÁ, Stanislava., Magisterská diplomová práce: *Možnosti překladu obecné češtiny do ruštiny v umělecké literatuře*. [online]. Vypracována a obhájena v roce 2011 na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně na ústavu slavistiky pod vedením prof. PhDr. Danuše Kšicové, DrSc. [cit. 2019-06-22].

Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/you73e/Adamkova_mgr_dipl.pdf>.

DANEŠ, František. Příspěvek k poznání jazyka a slohu Haškových „Osudů dobrého vojáka Švejka. *Naše řeč*. [online]. 1954, ročník 37, číslo 3-6, s. 124-139. [cit. 2019-06-22]. ISSN 2571-0893. Dostupné z: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/index.php>>.

ŠTRÁFELDOVÁ, Milena, 2013. Haškův Švejk má v ruské Samaře sochu. In: *rozhlas.cz* [online]. [cit. 2019-07-2].

Dostupné z:

<https://www.rozhlas.cz/krajane/clanky/_zprava/haskuv-svejk-ma-v-ruske-samare-sochu--1310700>.

Академик. *Похождения бравого солдата Швейка*. [online]. [cit. 2019-07-2] Dostupné z: <<https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1103727>>.

Журнал Знамя. [online]. [cit. 2019-07-2].

Dostupné z: <<http://znamlit.ru/publication.php?id=6271>>.

ОЖЕГОВ, Сергей Иванович. *Толковый словарь*. [online]. [cit. 2019-06-24]. Dostupné z: <<https://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=2265>>.

Словарь русских синонимов. [online]. [cit. 2019-06-24].

Dostupné z: <<http://jeck.ru/tools/SynonymsDictionary/>>.

ФЁДОРОВ, Александр Ильич. *Фразеологический словарь русского литературного языка*. [online]. [cit. 2019-06-24]. Dostupné z: <<http://getword.ru>>

ЭНЦИКЛОПЕДИЯ КРУГОСВЕТ. *Универсальная научно-популярная онлайн-энциклопедия. Разговорная речь* [online]. [cit. 2019-03-15]

Dostupné z: <http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika.html>

Sekundární literatura

HAVRÁNEK, Bohuslav. *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.

HRDLIČKA, Milan. *Literární překlad a komunikace*. 1. vyd. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-13-5.

SGALL, Petr. K vývoji výzkumu obecné češtiny (OČ). In: Jazyk, mluvení, psaní. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1903-3. s. 221-228

СИРОТИНИНА, О. Б. Современная разговорная речь и её особенности. Москва: Просвещение, 1974.

Sekundární literatura – internetové zdroje

Synonymizer.ru [online]. [cit. 2019-06-24].

Dostupné z:

<<http://www.synonymizer.ru/index.php?sword=%EF%EE%EA%EE%EB%EE%F2%E8%F2%FC>>.

Synonyma online. [online]. [cit. 2019-06-25]. Dostupné z: <<http://synonymus.cz/>>.

Wikizdroje. [online]. [cit. 2019-06-25]. Dostupné z:

<https://cs.wikisource.org/wiki/Wikizdroje:Hlavn%C3%AD_strana>

Академик. [online]. [cit. 2019-06-25]. <<https://dic.academic.ru/>>.

Большой толковый словарь. [online]. [cit. 2019-06-23]. Dostupné z

< <http://gramota.ru/slovari/info/bts/>>.

Грамота.ру. [online]. [cit. 2019-06-23]. Dostupné z < <http://gramota.ru/>>.

Ефремова, Татьяна Федоровна. *Толковый словарь русского языка Ефремовой*. [online]. [cit. 2019-06-25]. Dostupné z < <https://www.efremova.info/>>.

7. SEZNAM PŘÍLOH:

Příloha 1 – Ukázky dialogů v jazyce originálu (v češtině) a v jazyce překladu (v ruštině),
tabulka

Příloha 2 – Ukázky neadekvátního překladu, tabulka

Пříloha 1

Ukázky dialogů v jazyce originálu (v češtině) a v jazyce překladu (v ruštině)

1. Překlad morfologických prvků na lexikální úrovni (výrazně expresivní slovní zásoba)	
„...Když je to s Rakouskem vošklivý ...“	„...Но когда с Австрией дело дрянь ...“
„... Vono to ještě přijde ...“	„... То ли еще будет! ...“
„... Ten je ale dneska vožralej .“	„... Он сегодня вдрызг пьян .“
„...že jsem jim moh nabídnout třebas vršovickýho špice za jezevčíka, a voni se jen divili, proč takovej vzácnej pes, kerej je až z Německa, je chlupatej a nemá křivý nohy.“	„Им можно было всучить вршовицкого шпица вместо таксы, а они только удивлялись, почему у такого редкого пса, из самой Германии, шерсть мохнатая, а ноги не кривые.“
„...ale tahle vojna ho jistě dorazí .“	„...но эта война его наверняка доконает .“
„Jdi vode mě...já vás musím hlídat ...“	„Отойди...Я вас должен караулить ...“
„To se divím...Znal jsem mnoho feldkurátů a ti kouřili jako špiritustka na Zličově...“	„Удивляюсь...я был знаком со многими фельдкуратами, так те дымили , что твой винокуренный завод в Злихове!...“
„ To je hrozný ... já jsem si nikdy nepomyslíl , že mě čeká něco podobnýho, ale to byla vinna ta má pejcha , dyť já jsem si, potvora , koupil v Budějovicích poslední zimu rukavice z kůže. Už mě bylo málo nosit na svých selských pazourách pletený starý rukavice, jako nosil nebožtík táta, a já jen pořád stonal po těch koženejch, městskejch. Tata žral pučálku, a já hrách ani vidět, jen samou drůbež. Vobyčejná verpřová mně taky nešla pod nos , panímáma mně jí musela dělat, netrstej mě pámbu, na pivu.“	„ Прямо страх берет! Мне и не снилось , что я когда-нибудь попаду в такой переплет . А всему виной моя гордыня . Ведь я, сволочь , прошлой зимой купил себе в Будейовицах кожаные перчатки. Мне уже ззорно было носить на своих мужицких лапах старые вязанные рукавицы, какие носил покойный батя . Куда там, я все вздыхал по кожаным, городским... Батя горох лопал за милую душу, а я и видеть его не хотел. Подавай мне птицу. От простой свинины я тоже нос воротил . Жена должна была ее готовить, прости господи мое прегрешение, на пиве!...“
„... Dnes si nepřišijete knoflík a začínáte lajdačit ...“	„... Сегодня вы не пришьете пуговицу и, значит, начнете лодырничать ...“
„... Von se, když nám to pán kurát vykládal, tak pěkně rozkročil , že jsem měl strach , aby mu jedna haksna neuklouzla a von nespad do polního oltáře a nerozbil si kokos vo monstraci...“	„...Господин фельдкурат, когда нам это выкладывал, так раскорячился , что меня взял страх , как бы он не поскользнулся да не брякнулся на полевой алтарь, ведь он мог разбить себе бошку о дароносицу...“
Nazdar! ...Byl zde před chvílí náš jednoročák Marek a oznámil, že jste opět zde... Vy jste mně ted' přived do pěkné šlamastiky ...Vy ani nevíte, co jste proved batalionu....“	„... Здорово! ...Только что здесь был вольноопределяющийся Marek и сообщил, что вы снова в роте... В хорошенькую историю я влип из-за вас ...Вы и понятия не имеете, какую свинью подложили батальону...“

2. Překlad morfolozických prvků pomocí tzv. intenzifikátoru	
„Poslušně hlásím, pane obrlejtnant, že jsem ten Švejck , prohranej panem feldkurátem v kartách.“	„Честь имею доложить, господин оберлейтенант, я – тот самый Швейк , которого господин фельдкурат проиграл в карты.“
„... to bude něco nádherného , když voba padneme spolu za císaře pána a jeho rodinu ...“	„... как это будет прекрасно , когда мы с вами оба падем на поле брани за государя императора и всю августейшую семью ...“
„Je to vždycky zajímavý , uvidět nějaký cizí krajiny zadarmo ...“	„...всякому занятно посмотреть чужие края, да еще задаром ...“
„...Byly už dlouhý vojny...A lidi si ty vojny zasloužili...“	„...Долгие войны уже бывали... Сами люди эти войны заслужили...“
„Koho tam mají?... nejakýho podezřelého člověka ...pan strážmistr ho hladil po hlavě a říkal mu...“	„Кто там у них?... да подозрительный какой-то человек ...господин вахмистр гладит его по голове и приговаривает...“
„... Vod kterýho regimentu? Kam se neseš? Vod 91., do Budějovic...“ [Hašek 2013, 208].	„... Какого полка? Куда бог несет? Девяносто первого, иду в Будейовицы...“ [Гашек 1958, 257].
3. Překlad morfolozických prvků pomocí morfosyntaktických prostředků	
a) Kompze významu (překlad deiktiky)	
„A ten papoušek že se z tý hanby, že je bezocasý, roznemohl...“	„ Попугай со стыда, что остался бесхвостый, расхворался...“
„... V celým tom kufru bylo jen zrcadlo z pokoje a železnej vešák z předsíně, takže jsme vlastně neutrpěli žádný ztráty...“	„... Только зеркало из вашей комнаты и железная вешалка из передней, так что мы, собственно говоря, не потерпели никаких убытков...“
b) Kompze významu (elipsa)	
„Cožpak Itálie , to je pěkná země...“	„Нечего и говорить, прекрасная страна...“
„...Nad vámi visí mapa Čech. Tak se podívejte, vojáku . Od nás na jih je Protivín...“	„...Над вами висит карта Чехии. Взгляните: на юг от нас лежит Противин...“
c) expresivní tvaroslovné afixy	
„...Byli to vyznavači klidné, bezpečné práce v týlu armády s velkými spokojenými břichy v extra uniformáh.“	„...Это были одетые в экстраформу приверженцы спокойной, безопасной работы в тылу армии, с большими гладкими брюшками .“
„Ty můj zlatej kluku slovanskej, ty můj malinkej špionku! “	„ Золотце ты мое, головушка ты моя славянская, шпиончик ты мой ненаглядный.“
„...Já tě chlape , už dávno znám z té špatné stránky.“	„...Я тебя, братец , уже давно знаю с плохой стороны.“
„Zbláznil se dědek ...“	„Совсем спятил старикашка ...“
„...Jsem úplný žebrák, nenajdete u mne, pánové, ani krajíček chleba.“	„...Я – нищий, вы не найдете у меня, господа, ни кусочка хлеба.“
d) hovorový slovosled usilující o emocionálnost a subjektivitu výrazu	

„... von je vod mojí neteře příbuznej...“	„... Племяннице он моей сродни...“
„... Já jsem tu vaši játrovou paštiku sežral...“	„... Ваш печеночный паштет сожрал я...“
„... Ještě jednou, vojáci, opakuji vám, že vás nevedu k lehkému vítězství...“	„... Еще раз, солдаты, повторяю, не к легкой победе веду я вас!...“
„Poslušně hlásím, pane obrlajtnant... že jsem psaní řádně odevzdal. Našel jsem šťastně paní Kákonyiovou a mohu říct, že je to velice hezká ženská, já ji sice viděl jenom, když plakala...“	„Осмелюсь доложить, господин оберлейтенат... письмо я отдал в полной исправности. К счастью, мне удалось застать дома саму пани Каконь, и могу сказать, что это весьма красивая женщина, видел, правда, я ее только плачущей...“
„To vám říct nemohu, poněvadž se to nikdo neodvážil opakovat. Ale bylo to, prý tak něco strašlivého a hrozného, že jeden rada od soudu, který byl při tom, že z toho zbláznil a ještě dodnes ho drží v izolaci, aby to nevyšlo najevo.“	„Этого я вам сказать не могу, этого еще никто не осмелился повторить. Но его слова, говорят, были такие ужасные, что один судейский чиновник, который присутствовал там, спятил с ума, и его еще до сих пор держат в изоляции, чтобы ничего не вышло наружу.“
4. Překlad morfologických prvků pomocí kompenzace v rovině nadvětné stavby výpovědi	
a) zdůraznění subjektivního hodnocení situace pomocí částic zesilujících nebo zeslabujících význam: -ka, же, ведь, -то...	
„Přidej mně taky kousek jater do polívky, víš, že slezinu nežeru.“	„Да положи-ка мне в суп кусок печенки, знаешь ведь, что я селезенку не жру.“
„... von nikdy nebyl chytrej...“	„Умным-то он вообще никогда не был...“
„Moc na mě neřvete, milostpaní...“	„Не очень-то орите на меня, милостивая государыня...“
„Já znám vaše všechny známe z Kyjeva... nebyl tam s vámi takový tlustý a jeden takový hubený?...“	„Я знал всех ваших киевских знакомых... Не с вами ли был один такой толстый и один такой худой?...“
„To nám přečetli trochu pozdě...“	„Да, поздногато нам его прочитали!...“
„... hačnou si pěkně vedle a já jim to povím...“	„... Присаживайтесь-ка поближе, я вам кое-что расскажу...“
b) zdůraznění dialogičnosti projevu za pomoci vsuvek a částic s kontaktovou funkcí	
„Tak ho malej hajnej spakoval a vodved na četnickou stanici, vodtamtud to šlo k soudu a učitel byl by býval málem zavřenej.“	„Тут наш лесник его сгрёб и доставил жандармам, а оттуда дело пошло в суд, и учитель чуть было не попал в тюрьму.“
„Chce si teda koupit nového papouška nějakého slušného, žádného sprostého, kterej umí jen nadávat.“	„Так вот, эта дама говорит, что хочет купить нового попугая, но воспитанного, а не грубияна, который только и умеет, что ругаться.“
„Císař pán musí bejt z toho blbej...“	„Государь император, небось, от всего этого одурел...“
„... a vodjel...“	„... да... Ну, и поехал значит...“
„To bude moc fajn...“	„Что ни говори, а это в самом деле будет шикарно...“

„...že nechtěl říct nic sprostýho, ale že ho veřejnost nepochopuje...“	„...он, мол , не хотел сказать никакой глупости, публика его не поняла...“
„Podívejte se, hoši,“ ozval se Vodička... „ Neroztrhli byste mu držku od ucha k uchu? “	„Посмотрите – ка, тебятя, - сказал Водичка, - ... Не чешутся у вас руки , раскроить ему харю?“
„...Náš batalion dá se tedy na útěk , ale nepřátelská divize, která nás už obešla, vidí, že se vlastně na ni ženem, počne zděšeně utikat ...“	„...Наш батальон удирает , но вражеская дивизия, которая нас обошла, видит, что мы, собственно говоря, мчимся на нее. Она бешено улепетывает от нас...“
„...A ty vod jednadevydesátýho, jesti chceš...můžeš jít taky s námi...“	„...Эй, ты, из Девяносто первого, если хочешь, идем с нами...“
5. Překlad pomocí nahrazování expresivních prvků v širším kontextu	
„To jste to pěkně proved , Švejku...“	„ Недурно вы провели это дело, нечего сказать...“
„... Ten měl ject do Plzně...“	„... Вышло ему ехать в Пльзнь...“
„Co to mluvíte , Švejku?...“	„Что вы там болтаете , Швейк?...“
„...tak už potom spal až do samého poledne a to dělal tak dlouho, že ho vyhodili z práce...“	„...то уже потом дрыхнет до полудня, он делал это до тех пор, пока его не выгнали с завода...“
„...Voni ti to u brigády vytmavějí , ale já se s tebou abgebovat nebudu.“	„...В бригаде тебе вправят мозги , я с тобой связываться не стану.“
„...Je pravda, že vo takovém člověku každý si myslí, že je pořouchlej... a že kolikrát taky ho zřežou ... V Nuslích je nějakej pan...toho jednou...na silnici píchlí omylem nožem ...“	„...Правда, про такого человека думают, что он коварный...и тоже не раз отлупят как следует...в Нуслях живет пан...Как-то раз...на шоссе...ему по ошибке всадили нож в спину ...“
„Utěšte se trochu před duchovní útěchou...“	„Выпейте в путь-дорогу перед духовным напутствием...“
„...To jsme čekali...buďte rádi, že už jste z toho venku . Musím dojít pro prostěradla.“	„...Мы так и знали...Будьте довольны, что отделались . Пойду за простынями.“
„...Tys nám včera pěkně zřídil naši hraběnku ...Když si vzpomenu, jak jsi se jí vyblil do klína...“	„...Недурно ты вчера обработал нашу графиню ...Ох, не могу, когда вспомню, как ты ей в колени наблевал.“
6. Překlad frazémů	
„ Vem vás čert, Švejku! – řekla nakonec úřední brada...“	„ Идите к черту! – пробормотало наконец чиновничье рыло...“
„ Jsmе бити jako žito , kam se podíváme, a proto mne volají na vojnu...“	„... всыпали нам и в хвост и в гриву , куда ни погляди. Ввиду всего этого меня призывают на войну.“
„Nedělej mně ostudu“, napomínal ho Švejka, „ přestaň , a to každý řekne, že jsi se namazal .“	„Не срами меня, - вразумлял его Швейк, - перестань, а то каждый скажет, что ты нализался .“
„Ale chyt ho rapl ,“ odpověděl za Švejka vandrák , „chce mermomocí do Budějovic. To víš, člověk mladej, rozumnej, sám leze do svý zkázy ...“	„Вот с ума спятил! Тянет его в Будейовицы, и все тут, - ответил за Швейка бродяга . – Ясно, человек молодой, без разума, так и лезет сам на рожон ...“
„Slyšeli to? Neumí rusky! Chlap všemi mastmi mazaná! ...Zítra ho budeme	„Ну, слышали? Он не говорит по-русски! Парень, видно, прошел огонь и воду и

lifrovat do Písku k pánu okresnímu...“	медные трубы ...Завтра же отправим его в окружное, в Писек...“
„Z toho vyplývá,“ řekl jednorochní dobrovolník, „že všechna sláva polní tráva ...“	„Отсюда вытекает, - сказал вольноопределяющийся, - что слава выеденного яйца не стоит ...“
„A tebe...vezmu s sebou. Budeš žít u mne jako v peřince .“	„... А тебя...я возьму с собой. Будешь у меня жить, как у Христа за пазухой .“
„Vyšetřováním bylo zjištěno, že ten váš Švejek je vůbec pekné kvítko ...“	„...На следствии выяснилось, что ваш Швейк вообще хороший фрукт ...“
„...člověk tu má plnou hlavu starostí, aby se dostal z tý šlamastiky a vyšel ven, aby si to s těma klukama maďarskejma vyrovnal...“	„...человек ума не приложит , как бы выбраться из всей этой заварухи , чтобы как следует рассчитаться с этими маďярскими негодьями...“
„S dovolením, pane feldkurát, už seději pět minut jako zařezanej , jako by jim ani do hovoru nebylo...“	„С вашего разрешения, господин фельдкурат, вы уже пять минут молчите , будто воды в рот набрали , словно вам и не до разговора...“
„...Přimej člověk, který mluví, jak mu zobák narost , málokdy dostane přes hubu . A jestli už se mu to stane...radši ve společnosti drží kušnu ...“	„...Откровенный человек, у которого, что на уме, то и на языке , редко получает по морде . А если уж получит...так вообще предпочтет держатъ язык за зубами ...“
„...Když už člověk někam vleze, tak musí vědět vi všem, co se kolem něho děje, aby se najednou nevoctnul před nějakou šlamastykou , kerej se říká katastrofa...“	„...Когда человек куда-нибудь лезет, он должен знать, что вокруг происходит, чтобы не сестъ в лужу называемую катастрофой...“
„...Netřes se pořád jako dub ve vosice ...“	„...Не трясись же ты, как осиновый лист ...“
7. Další zajímavé možnosti překladau obecněeského lexika	
„... Táhni , mizero, my si spolu ještě promluvíme!...“	„... Пшел отсюда, негодяй! Мы с тобой еще поговорим!...“
„...už jim ani to skopový maso nešlo pod fousy, už vám ho, hoši, nechtěli žrát...“	„... уж баранина стала им не по вкусу, уж и ее не хотели жрать...“
„... Já bějt císařem pánem , tak bych si takový odstrkování nedal líbit. Když vydám befěl 17. dubna, tak se taky sedmnáctýho musí číst u všech regimentů, i kdyby šidla padala .“	„ Будь я государем императором , я не позволил бы задерживать свои приказы. Если я издаю приказ семнадцатого апреля, так хоть тресни , но прочитай его во всех полках семнадцатого апреля.“
„Stahovaly se... a na dvou přitom praskly... A malér byl hotov . Přijel jeden plukovník z intendantstva a nebýt z toho , že dostal hned, jak přijel, z ruské strany jednu do hlavy a že se svalil do údolí, nevím, co by z toho bylo.“	„Стаскивали... и на двоих они лопнули... И несчастье – как снег на голову . Приехал полковник из интенданства, и, не угоди ему тут же по прибытию русская пуля в голову и не свались он в долину , не знаю, чем бы все это закончилось.“
„...Ale náš tatíček Radecký věděl vo každěj cestě... V jedný knížce vo tom jeneralovi bylo to celý popsáný, jak utek vod Santa Lucie a Taliáni jak taky utekli a teprve jen druhej den vobjvil , že to vlastně vyhrál,	„...Но наш отец родной Радецкий знал в Италии каждую стежку ... В одной книжке описывается, как он удрал от Санта-Лючия и итальянцы удрали тоже. Радецкий только на другой день открыл ,

<p>když tám Taliány nenašel a neviděl dalekohledem...“</p>	<p>что, собственно, победил он, потому что итальянцев и в полевой бинокль не видеть было...“</p>
<p>„Poslušně hlasím, pane obrlajtnant,“ ozval se tiše Švejk, „doopravdy ho ukradli. Na nádrží se vždycky potlouká moc takových šizuňků a já si to představuju tak, že jednomu z nich se nepochybně zamlouval váš kufr...“ [Hašek 2013, 189].</p>	<p>„Осмелюсь доложить, господин оберлейтенант, - тихо ответил Швейк, - его взаправду крали. На вокзале всегда болтаются много жуликов, и, видеть, кому-то из них ваш чемодан, несомненно, понравился...“ [Гашек 1958, 234].</p>

Příloha 2

Ukázky neadekvátního překladu

„... Vozil v něm před léty svýho chromýho, zlýho dědečka na čerstvej vzduch...“	„... Он в ней несколько лет тому назад вывозил подышать свежим воздухом своего хромого хрыча-дедушку ...“
„... Vono to ještě přijde...dnes je zas pořádně nalítej , to zas bude povídat o trnitéj cestě hříchů.“	„... То ли еще будет!...Он сегодня опять здорово наплакался , значит, опять станет рассказывать о тернистом пути греха.“
„... vojáci, opakují vám, že vás nevedu k lehkému vítězství, bude to tvrdý oříšek pro vás, ale vy to dokážete...“	„...солдаты, повторяю, не к легкой победе я веду вас! Это будет твердый орешек , но вы справитесь...“
„ Asi ses narodil na nešťastné planetě , znalecky a se soucitem zaznamenal malinký...“	„ Стало быть ты родился под счастливой звездой – знающе и с соболезнованием отметил малый...“
„V jedný vesnici za Pelhřimovem byl nějakej učitel Marek ...“	„В деревне около Пелгржимова был учитель по фамилии Марек .“
„ Jádro vašeho batalionu je zdravý...Váš batalion potřebuje však toho, aby jeho činy nepřišly v zapomenutí...A vám právě schází muž, kerý by vedl přesné záznamy...“	„ Ядро vašeho батальона вполне здоровое...Однако ваш батальон нуждается в том, чтобы его подвиги небыли преданы забвению...Вам недостает человека, который бы точно отмечал все события...“